

Διαχείριση της πανδημίας από τους φορείς υγείας:
Επικοινωνιακός Λόγος και Αντιφάσεις

Περίληψη

Η παρούσα πτυχιακή εργασία έχει ως αντικείμενο την ανάδειξη της σημασίας της αντικειμενικής πληροφόρησης, ιδιαίτερα σε εποχές κρίσεων και για το σκοπό αυτό έγινε διερεύνηση των αντιφάσεων στην επικοινωνιακή πολιτική για την πανδημία, με εστίαση στην Ελλάδα. Παρουσιάστηκαν έρευνες σχετικά με την επικοινωνιακή διαχείριση της πανδημίας σε χώρες της Ευρώπης και παγκοσμίως και φάνηκε ότι οι κυβερνήσεις και οι φορείς υγείας δεν κατάφεραν σχεδόν σε καμία περίπτωση να διαχειριστούν αποτελεσματικά την επικοινωνία. Η κατάσταση και στην Ελλάδα ήταν παρόμοια με αυτή σε άλλες χώρες. Αντιφάσεις μεταξύ δηλώσεων της κυβέρνησης και επιστημόνων, αντιφάσεις στις ίδιες τις δηλώσεις των επιστημόνων, ανεπαρκής τήρηση υγειονομικών μέτρων ακόμη και από τον ίδιο τον πρωθυπουργό, ελλιπής ενημέρωση σχετικά με τα στατιστικά, μη αποτελεσματική διαχείριση του εμβολιαστικού προγράμματος είναι μόνο κάποια από τα αποτελέσματα της έρευνας. Όσον αφορά τις επιπτώσεις των αντιφάσεων και της παραπληροφόρησης, αυτές εστιάζονται τόσο στην μη συμμόρφωση των πολιτών με βασικές μορφές πρόληψης, όπως ο εμβολιασμός, καθώς και με την ανάδειξη φαινομένων που άπτονται της σφαίρας της συνωμοσιολογίας. Η ύπαρξη πλάνου διαχείρισης της επικοινωνίας σε περιόδους κρίσεων, πριν αυτές ξεσπάσουν, μπορεί να μειώσει την πιθανότητα της κρίσης.

Η παρούσα μελέτη υπόκειται σε περιορισμούς. Προτείνεται περαιτέρω έρευνα, με τη χρήση άλλων μεθοδολογικών προσεγγίσεων, όπως οι συνεντεύξεις ή η έρευνα πεδίου, ώστε να επαληθευτούν - ή όχι - τα αποτελέσματα και να αναδειχθούν και νέες πτυχές του ζητήματος. Εξάλλου, η πανδημία του COVID 19 βρίσκεται ακόμη σε εξέλιξη και όλα τα δεδομένα δεν έχουν αποκρυσταλλωθεί ώστε να εκλείψει το στοιχείο της υποκειμενικότητας. Η έρευνα συμβάλλει στην ανάδειξη της σημασίας της αντικειμενικής πληροφόρησης, η οποία στη σημερινή εποχή της υπερ-πληροφόρησης είναι σημαντική, ιδιαίτερα στις περιπτώσεις διαχείρισης κρίσεων και κινδύνων, όπως είναι μια πανδημία.

Abstract

The present dissertation aims at revealing the importance of objective information provision, especially during times of crises and in order to serve this aim, the contradictions concerning the communication policy about the COVID-19 pandemic were investigated, focusing in Greece. Studies concerning the communication management of the pandemic, in Europe and at a global level, were presented, and it was revealed that governments and health authorities were not able – almost at all cases – to effectively manage communication. In Greece, the situation was more or less the same with other countries. Contradictions among declarations of government members and health scientists, contradictions concerning the declarations of health scientists themselves, inadequate adherence to restrictions even by the Prime Minister, incomplete information concerning statistics, ineffective management of the vaccination program are some of the research results. As far as the consequences of contradictions and misinformation are concerned, they focus on the lack of adherence of the citizens to the basic prevention measures, like vaccination, as well as to the development of phenomena of conspiracy. The existence of a crisis communication management plan, before crises really occur, can reduce the possibility of crisis.

The present dissertation is subject to restrictions. Further research is proposed, with the use of different methodological approaches, like interviews or field research, so as to verify – or not – the present results and to reveal new aspects of the subject under investigation. Besides, the COVID-19 pandemic is still under development and data are not yet specified so as to reduce the element of subjectivity. The present research contributes to the stress of the importance of objective communication, which in the present era of information overload is important, especially in cases of crisis and risks' management, like a pandemic.

Περιεχόμενα

Περίληψη	2
Abstract	3
Λίστα σχημάτων, πινάκων και εικόνων	5
Κεφάλαιο 1: Εισαγωγή	6
Κεφάλαιο 2: Βιβλιογραφική ανασκόπηση	9
Η έννοια της επικοινωνίας	9
Επικοινωνία και διαχείριση κρίσεων και κινδύνων	11
Αναζήτηση πληροφόρησης – Μορφές και πηγές	13
Επικοινωνιακή διαχείριση της πανδημίας	16
Κεφάλαιο 3: Μεθοδολογία έρευνας	25
Κεφάλαιο 4: Περιγραφή της έρευνας	28
Το χρονικό της πανδημίας	28
Τα αποτελέσματα του επικοινωνιακού λόγου και των αντιφάσεων	35
Κεφάλαιο 5: Συμπεράσματα – προτάσεις	40
Βιβλιογραφία	44
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	53
Το Διάγγελμα του πρωθυπουργού για το 2 ^ο lockdown	53

Λίστα σχημάτων, πινάκων και εικόνων

Σχήμα 1: Διασπορά διασωληνωμένων ασθενών, νέοι διασωληνωμένοι και θάνατοι, πηγή: Lytras & Tsiodras (2021:2).....	32
Σχήμα 2: Αριθμός εργαστηριακά επιβεβαιωμένων θανάτων με Covid19 στην Ελλάδα, 30 Νοεμβρίου 2021, πηγή: (eody, 2021)	36
Σχήμα 3: Αριθμός εργαστηριακά επιβεβαιωμένων θανάτων με Covid19 στην Ελλάδα, 30 Νοεμβρίου 2021, πηγή: (eody, 2021)	37
Πίνακας 1: Ενδεικτικές δηλώσεις της μη αποτελεσματικής διαχείρισης της πανδημίας στην Ινδονησία, πηγή: (Herman, 2021: 248).....	17
Εικόνα 1: Δηλώσεις Λύτρα, πηγή: https://twitter.com/theodorelytras/status/1470790742411030528	33
Εικόνες 2-9: Οι αντιδράσεις των πολιτών στα μέτρα πρόληψης της πανδημίας, πηγή: Εικόνες από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, https://www.facebook.com/groups/305470357395704/	

Κεφάλαιο 1: Εισαγωγή

Η μακραίωνη ιστορία της ανθρωπότητας είναι γεμάτη από κρίσιμα γεγονότα που προκάλεσαν ξαφνικές και αναγκαστικές αλλαγές και οφείλονται τόσο σε φυσικά φαινόμενα όσο και στην ανθρώπινη δραστηριότητα. Οι πανδημίες αποτελούν τέτοια φαινόμενα, και αν η τελευταία πανδημία εκδηλώθηκε το 1918, γνωστή ως Ισπανική Γρίπη, η πρόσφατη πανδημία του COVID 19 αποτέλεσε ένα γεγονός που προκάλεσε και συνεχίζει να προκαλεί την πιο σημαντική ίσως κρίση στην παγκόσμια ιστορία. Με τον όρο πανδημία ορίζεται «μια επιδημία η οποία συμβαίνει παγκόσμια, ή λαμβάνει ιδιαίτερα μεγάλη γεωγραφική έκταση, ξεπερνώντας τα εθνικά σύνορα και συνήθως επηρεάζει έναν πολύ μεγάλο αριθμό ανθρώπων» (Kelly, 2011). Ο παραπάνω ορισμός είναι ενδεικτικός της έκτασης και της σημαντικότητας του φαινομένου. Μέχρι σήμερα, περισσότεροι από 250.000.000 άνθρωποι έχουν μολυνθεί από την ασθένεια, ενώ αναφέρονται και περισσότεροι από 5.000.000 θάνατοι (WorldHealthOrganization, 2021).

Η πανδημία βρήκε απροετοίμαστα τα συστήματα υγείας ανά τον κόσμο, ενώ επηρέασε σημαντικά την καθημερινότητα των ανθρώπων, σε προσωπικό, κοινωνικό και επαγγελματικό επίπεδο. Η άμεση απειλή για την ανθρώπινη ζωή και η αδυναμία αποτελεσματικής ανταπόκρισης ώστε να εξαλειφθεί η πανδημία, οδήγησε τις κυβερνήσεις ανά τον κόσμο να επιβάλουν μέτρα κοινωνικής απομόνωσης και περιορισμού των μετακινήσεων. Τα μέτρα αυτά οδήγησαν σε αρνητικές επιπτώσεις, όσον αφορά την υγεία και την ψυχολογία των ατόμων. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα σχετικών ερευνών, τα άτομα δήλωναν υψηλότερα επίπεδα άγχους και στρες, ενώ ο φόβος, η αβεβαιότητα, ο θυμός, η κούραση, η απογοήτευση, ακόμη και η κατάθλιψη είναι κάποια από τα αποτελέσματα της κρίσης (Vatavali, et al., 2020). Ιδιαίτερα στους επαγγελματίες υγείας, η πανδημία οδήγησε σε φαινόμενα ψυχικής και σωματικής εξουθένωσης (Roberts, et al., 2021). Ακόμη, σύμφωνα με σχετική έρευνα των Ηνωμένων Εθνών, η πανδημία δημιούργησε σημαντικές αρνητικές αλλαγές στο κοινωνικό και οικονομικό γίγνεσθαι, σε παγκόσμιο επίπεδο και φαίνεται ότι θα οδηγήσει σε αύξηση της φτώχειας και σε ακόμη μεγαλύτερες ανισότητες μεταξύ των χωρών (Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών, 2021).

Στο πλαίσιο αυτό, τα κράτη και οι φορείς υγείας κλήθηκαν να διαχειριστούν την πανδημία, να προτείνουν και να εφαρμόσουν μέτρα πρόληψης και αντιμετώπισης, και

να πείσουν τον πληθυσμό για τη σημασία και τη σοβαρότητά τους. Εξάλλου, η επιτυχημένη εφαρμογή μέτρων, όπως ο περιορισμός των μετακινήσεων, η χρήση μάσκας και ο εμβολιασμός, απαιτούν τη συμφωνία και τη συμμετοχή των πολιτών. Συνεπώς, η επίσημη, δημόσια επικοινωνία διαδραματίζει σημαντικό ρόλο ώστε να μπορέσουν οι κυβερνήσεις και οι επίσημοι φορείς υγείας να διαχειριστούν την κρίση. Η επικοινωνία αυτή χρειάζεται να γίνεται με τρόπο που να μην προκαλεί πανικό, να καθησυχάζει τους πολίτες ώστε αυτοί να είναι πρόθυμοι να υποστηρίξουν τα μέτρα που προτείνονται (Al-Omouh, et al., 2021). Παρόλα αυτά, κατά τη διαχείριση της πανδημίας του COVID-19 παρατηρήθηκαν αντιφάσεις, ακόμη και από τις επίσημες αρχές, οι οποίες δημιούργησαν ανασφάλεια και έλλειψη εμπιστοσύνης και οδήγησαν στη μη συμμόρφωση των πολιτών και στη συνέχεια στην εξάπλωση της πανδημίας (Swire-Thompson&Laser, 2020).

Συνεπώς, είναι σημαντικό να αναδειχθεί η σημασία της αντικειμενικής πληροφόρησης, μέσω της παρουσίασης αντιφάσεων στην επίσημη επικοινωνιακή πολιτική, καθώς και των συνεπειών αυτών των αντιφάσεων. Με τον τρόπο αυτό, θα είναι πιο ξεκάθαρο σε όλους/ες ότι μόνο μέσω της έγκυρης και έγκαιρης πληροφόρησης είναι εφικτή η συνεργασία και η από κοινού αντιμετώπιση ενός τόσο σοβαρού ζητήματος. Εξάλλου, δεν υπάρχουν ακόμη αρκετές μελέτες σχετικά με την επικοινωνιακή διαχείριση της πανδημίας από τους επίσημους φορείς.

Η παρούσα πρόταση μελέτης στοχεύει στην ανάδειξη της σημασίας της αντικειμενικής πληροφόρησης, μέσω της διερεύνησης αντιφάσεων στην επικοινωνιακή πολιτική για την πανδημία. Πιο συγκεκριμένα, η μελέτη έχει τους παρακάτω επιμέρους στόχους:

- Την παρουσίαση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας σχετικά με τις αντιφάσεις και τις επιπτώσεις τους, όσον αφορά την επικοινωνιακή πολιτική για την πανδημία, σε διεθνές επίπεδο
- Τη διερεύνηση των αντιφάσεων στην περίπτωση της επικοινωνιακής στρατηγικής των επίσημων φορέων υγείας στην Ελλάδα σε σχέση με την πανδημία
- Τη διερεύνηση των επιπτώσεων των αντιφάσεων στην αντιμετώπιση της πανδημίας
- Την παρουσίαση τρόπων αντικειμενικής πληροφόρησης και αποφυγής αντιφάσεων, στην περίπτωση διαχείρισης κρίσεων

Προκειμένου να δοθούν απαντήσεις στο σκοπό και τους επιμέρους στόχους της μελέτης, ακολουθείται η μεθοδολογία της μελέτης περίπτωσης, μέσω της συλλογής και ανάλυσης δευτερογενών στοιχείων (Σιάρδος, 2005).

Η δομή της παρούσας εργασίας είναι η ακόλουθη. Στο επόμενο κεφάλαιο γίνεται βιβλιογραφική ανασκόπηση των μελετών που έχουν δημοσιευτεί σχετικά με τις αντιφάσεις και τις επιπτώσεις τους, όσον αφορά την επικοινωνιακή πολιτική για την πανδημία, σε διεθνές επίπεδο. Στη συνέχεια, παρουσιάζεται η μεθοδολογία της έρευνας, όπου αναλύεται η προσέγγιση της μελέτης περίπτωσης που επιλέχθηκε για την εξυπηρέτηση του σκοπού και των επιμέρους στόχων της μελέτης. Ακολουθεί η ανάλυση των αποτελεσμάτων, η οποία ακολουθεί τη δομή των ερευνητικών στόχων και η μελέτη ολοκληρώνεται με τα συμπεράσματα και σχετικές προτάσεις.

Κεφάλαιο 2: Βιβλιογραφική ανασκόπηση

Η έννοια της επικοινωνίας

Πριν γίνει αναφορά στην υπάρχουσα βιβλιογραφία σχετικά με τη διαχείριση της πανδημίας από τους φορείς υγείας, και κατ' επέκταση τους επίσημους φορείς, κρίνεται σκόπιμο να αναφερθούν βασικές έννοιες σχετικά με την επικοινωνία καθώς και να προσδιοριστεί και η ίδια η έννοια.

Η επικοινωνία είναι μια φυσική διεργασία η οποία αποτελεί μια μορφή έκφρασης ιδεών, συναισθημάτων, σκέψεων. Πρόκειται για μια αβίαστη πράξη αλληλεπίδρασης μεταξύ του πομπού και του δέκτη, με στόχο την αποτελεσματική μετάδοση μηνυμάτων. Η επικοινωνία στην ουσία υπάρχει από όταν οι άνθρωποι ξεκίνησαν να συμβιώνουν και εξελίσσεται ανάλογα με τους παράγοντες του εξωτερικού περιβάλλοντος. Χωρίς την επικοινωνία η εξέλιξη των ανθρώπων και των κοινωνιών δεν θα ήταν εφικτή (Carey, 2009). Μάλιστα, το γεγονός ότι η επικοινωνία είναι μια έννοια τόσο στενά συνδεδεμένη με τον άνθρωπο και την κοινωνία και θεωρείται τόσο φυσική, έμφυτη διαδικασία, δημιουργεί δυσκολία στην ανάπτυξη ενός συγκεκριμένου ορισμού. Κάποιοι ορισμοί που έχουν δοθεί διαχρονικά για την επικοινωνία είναι οι ακόλουθοι (Flichy, 2004):

«Η επικοινωνία είναι το σύνολο των πραγμάτων που κάνει κάποιος όταν θέλει να δημιουργήσει ένα συγκεκριμένο είδος κατανόησης στο μυαλό των άλλων. Αφορά μια συστηματική και συνεχή διαδικασία ομιλίας και κατανόησης».

«Η επικοινωνία μπορεί να οριστεί ως η διαδικασία μέσω της οποίας δύο ή περισσότερα άτομα ανταλλάσσουν ιδέες και απόψεις»

«Η λέξη επικοινωνία περιγράφει τη διαδικασία ανάπτυξης μηνυμάτων (γεγονότων, ιδεών, συμπεριφορών και απόψεων) από ένα άτομο σε ένα άλλο, ώστε να υπάρξει αμοιβαία κατανόηση».

«Η επικοινωνία είναι η διαδικασία όπου ο λόγος, η γλώσσα του σώματος ή οι δράσεις μεταφέρουν πληροφορίες από ένα άτομο σε ένα άλλο»

«Η επικοινωνία είναι η διαδικασία μετάδοσης και λήψης λεκτικών και μη λεκτικών μηνυμάτων και θεωρείται αποτελεσματική όταν επιτυγχάνεται η επιθυμητή αντίδραση

από τον λήπτη του μηνύματος. Με άλλα λόγια, πρόκειται για μια αμφίδρομη διαδικασία ανταλλαγής ιδεών και πληροφόρησης ανάμεσα στα άτομα».

Από τα παραπάνω, γίνεται φανερό ότι η επικοινωνία είναι η διαδικασία μέσω της οποίας δύο ή περισσότερα άτομα ανταλλάσσουν ιδέες και πολλά περισσότερα και κατανοούνται αμφοτέρωθεν. Επίσης, μέσω της διαδικασίας αυτής ανταλλάσσονται και μη φανερά μηνύματα, τα οποία σχετίζονται με την κουλτούρα των ατόμων τις πεποιθήσεις και τις αρχές τους. Φαίνεται, επομένως, ότι η επικοινωνία αφορά και την ανταλλαγή συμπεριφορών. Όποιος κι αν είναι ο τύπος ή ο μηχανισμός της επικοινωνίας, κάθε προσπάθεια επικοινωνίας χρειάζεται να έχει ένα μήνυμα που μεταφέρεται από τον πομπό στο δέκτη. Για να είναι η επικοινωνία επιτυχημένη, τόσο ο πομπός όσο και ο δέκτης χρειάζεται να έχουν κάποια κοινά σημάδια, λέξεις ή σύμβολα ώστε το μήνυμα που μεταφέρεται να γίνει κατανοητό. Πρόκειται, εξάλλου, για μια αμφίδρομη διάδραση μεταφοράς μηνυμάτων και από κοινού κατανόησης (Fiske, 2010).

Η ανάπτυξη των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας δημιούργησε την έννοια της έμμεσης επικοινωνίας, όπου μεταξύ του πομπού και του δέκτη παρεμβάλλεται κάποιο μέσο, όπως η τηλεόραση, το ραδιόφωνο, η εφημερίδα και πιο πρόσφατα το διαδίκτυο και τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης. Προκειμένου να προσδιοριστεί ο τρόπος με τον οποίο τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης συμμετέχουν και πολλές φορές διαμορφώνουν την επικοινωνία, έχουν αναπτυχθεί διάφορα μοντέλα επικοινωνίας. Τα μοντέλα αυτά είναι είτε γραμμικά, όπου το μήνυμα μεταφέρεται χωρίς να υπάρχει διάδραση μεταξύ πομπού και δέκτη, όπως παραδείγματος χάριν, στην περίπτωση της τηλεόρασης ή της εφημερίδας, είτε μη-γραμμικά όπου προσπαθούν να περιγράψουν με μια πιο ολιστική προσέγγιση τη σχέση του πομπού με τον δέκτη, την αλληλεπίδρασή τους, αλλά και την επίδραση του περιβάλλοντος στην επικοινωνία. Τα μη-γραμμικά μοντέλα επικοινωνίας ερμηνεύουν καλύτερα τους τρόπους διαμόρφωσης αντιλήψεων στάσεων και εύρεσης ισορροπίας στην κοινωνία (Σακαλάκη, 1994). Η αναλυτική αναφορά στα μοντέλα επικοινωνίας ξεφεύγει από το αντικείμενο της παρούσας μελέτης. Συνεπώς, ακολουθεί σύντομη αναφορά γενικά στην επικοινωνιακή διαχείριση των κρίσεων και την ανάγκη πληροφόρησης από τους πολίτες και στη συνέχεια παρουσιάζεται βιβλιογραφική ανασκόπηση ερευνών σχετικά με την διαχείριση της πανδημίας του COVID19 από τους υγειονομικούς και τους επίσημους φορείς υγείας.

Επικοινωνία και διαχείριση κρίσεων και κινδύνων

Η επικοινωνία με σκοπό τη διαχείριση κρίσεων είναι διαφορετική από την επικοινωνία για τη διαχείριση κινδύνων, ακόμη κι αν συχνά οι δύο όροι χρησιμοποιούνται εναλλακτικά. Η επικοινωνία με σκοπό την ενημέρωση και διαχείριση κινδύνων στοχεύει στην αύξηση της επίγνωσης σχετικά με τη φύση, τη σημαντικότητα και το μέγεθος των κινδύνων, ώστε να μειωθεί η πιθανότητα εμφάνισης μιας κρίσης, μακροπρόθεσμα. Μάλιστα, σύμφωνα με τον (Hampel, 2006), ενώ η επιτυχημένη επικοινωνία προϋποθέτει την ύπαρξη κοινών συμβόλων, εμπειριών, αξιών και ηθικής, αυτό δε συμβαίνει στην περίπτωση της επικοινωνίας που αναφέρεται στον κίνδυνο. Πιο συγκεκριμένα, η έρευνα σχετικά με την αντίληψη του κινδύνου φανερώνει ότι η κατανόηση του όρου διαφέρει σημαντικά μεταξύ των απλών ανθρώπων και των επιστημόνων. Ενώ η έννοια του κινδύνου για τους επιστήμονες είναι συγκεκριμένη και τεκμηριωμένη επιστημονικά, το κοινό φανερώνει αβεβαιότητα και προβληματισμό. Συνεπώς, η επικοινωνία που αναφέρεται στον κίνδυνο, χρειάζεται να εστιάζει όχι μόνο στα επιστημονικά στοιχεία και τις πιθανότητες, αλλά στον ορισμό των αρνητικών συνεπειών του κινδύνου και την αξιολόγηση αυτών των συνεπειών. Το πρόβλημα του πώς να οριστεί ο κίνδυνος και του πώς να αναπτυχθεί η εμπιστοσύνη του κοινού είναι ιδιαίτερα σημαντικό στην επιστημονική κοινότητα και διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην επικοινωνία του κινδύνου. Συνεπώς, η κατανόηση και η αποτελεσματικότητα της επικοινωνίας του κινδύνου, όπου οι ειδικοί επιστήμονες ενημερώνουν το κοινό για τους κινδύνους, ενέχει σημαντικό βαθμό αποτυχίας. Για το λόγο αυτό απαιτείται μια διαφορετική προσέγγιση και διαχείριση του προβλήματος. Η επικοινωνία σχετικά με πιθανούς κινδύνους δεν πρέπει να θεωρείται μια ενέργεια όπου αποσπασματικές πληροφορίες μεταφέρονται από τον πομπό στο δέκτη, αλλά μια διαδικασία όπου οι εμπλεκόμενοι αλληλοεπιδρούν ώστε να αναπτυχθεί ένα κοινό πλαίσιο κατανόησης του προβλήματος. Με τον τρόπο αυτό, τα μηνύματα που αφορούν τον κίνδυνο χρειάζεται να οδηγούν στην αλλαγή συμπεριφορών παρουσιάζοντας την ενδεχόμενη απειλή και προτείνοντας συμπεριφορές που μπορεί να απομακρύνουν την απειλή αυτή.

Από την άλλη, η επικοινωνία που αφορά στις κρίσεις αναφέρεται στην αποστολή και αποδοχή μηνυμάτων με σκοπό την πρόληψη ή την μείωση των αρνητικών συνεπειών της κρίσης. Μάλιστα, υπάρχουν διάφορες στρατηγικές ανταπόκρισης στις κρίσεις (Coombs, 1995). Η πρώτη αφορά την άρνηση της ύπαρξης της κρίσης. Στην περίπτωση αυτή, αναπτύσσονται επιχειρήματα ότι η κρίση δεν υπάρχει ή δεν υπήρξε ή ότι δεν

αφορά τη συγκεκριμένη χώρα, οργανισμό ή γενικά το κοινό στο οποίο απευθύνεται το μήνυμα. Μάλιστα, μπορεί να μην υπάρχει απλά άρνηση της κρίσης, αλλά και επεξήγηση του γιατί δεν υπάρχει η κρίση, επίθεση σε όσους υποστηρίζουν ότι η υποτιθέμενη κρίση, ακόμη και απειλή χρήσης έννομων μέσων ώστε να διωχθούν αυτοί που υποστηρίζουν την ύπαρξη της κρίσης (Stephens, et al., 2005).

Η δεύτερη στρατηγική επικοινωνίας σύμφωνα με τους Egelhoff & Sen (1992) αναγνωρίζει την κρίση και επιθυμεί να δημιουργήσει αποδοχή της και από το κοινό, ωστόσο μειώνει τη σημασία της για τη χώρα, τον οργανισμό. Χαρακτηριστικές είναι οι περιπτώσεις χωρών που στην αρχή της πανδημίας, ναι μεν την αναγνώριζαν, αλλά δεν θεωρούσαν ότι αφορά άμεσα αυτές ή τους πολίτες τους. Η στρατηγική αυτή εκδηλώνεται είτε με την προσπάθεια ελαχιστοποίησης της πιθανής υπαιτιότητας του πομπού είτε με την προσπάθεια ελαχιστοποίησης του κινδύνου που σχετίζεται με την κρίση.

Στη συνέχεια, μπορεί να υιοθετηθεί η στρατηγική του «καλοπιάσματος», όπου γίνεται προσπάθεια ο πομπός να γίνει όσο το δυνατό πιο αρεστός και αποδεκτός από τους δέκτες της επικοινωνιακής στρατηγικής. Χρησιμοποιούνται τεχνικές όπως η τοποθέτηση της κρίσης σε ένα γενικότερο πλαίσιο και η υπενθύμιση των αποτελεσματικών χειρισμών ανάλογων περιπτώσεων (Pearson & Clair, 1998). Τέλος, χρησιμοποιούνται στρατηγικές που στοχεύουν στο να κερδίσουν την συμπάθεια των αποδεκτών. Οι αρμόδιοι συνήθως σε αυτή την περίπτωση απολογούνται για την εκδήλωση της κρίσης, θέτουν εαυτούς ως μη υπεύθυνους, ενώ αναφέρονται στη λήψη μέτρων ώστε η κρίση να αποφευχθεί στο μέλλον (Frooman, 1999). Οι παραπάνω στρατηγικές στοχεύουν στην παροχή συγκεκριμένης πληροφόρησης, στη λήψη πρωτοβουλιών και μέτρων ώστε να ξεπεραστεί γρήγορα η κρίση, στη διαχείριση της εικόνας και των αντιλήψεων σχετικά με τη διαχείριση της κρίσης, στη διαχείριση πιθανών κατηγοριών, στην απολογία, την προώθηση της αλλαγής και τη μάθηση .

Γίνεται φανερό ότι και οι δύο μορφές επικοινωνίας, τόσο όσον αφορά τον κίνδυνο, όσο και όσον αφορά τις κρίσεις, στοχεύουν να μειώσουν τις βλάβες και τις αρνητικές ενέργειες για τα ενδιαφερόμενα μέρη, μέσω της χρήσης διαφορετικών, αλλά αξιόπιστων καναλιών επικοινωνίας. Μάλιστα, για πολλούς η επικοινωνία σχετικά με τις κρίσεις αποτελεί μέρος της επικοινωνίας σχετικά με τους κινδύνους (Lundgren & McMakin, 2018).

Τα τελευταία χρόνια όλο και μεγαλύτερη σημασία δίνεται στην επικοινωνιακή πολιτική σχετικά με τους κινδύνους και τις κρίσεις, ως απάντηση στον περιορισμό των μολυσματικών ασθενειών. Οι ειδικοί στην επικοινωνία τονίζουν τη σημασία της συνεχούς παρακολούθησης των αναγκών και των προσδοκιών των διαφόρων ομάδων πολιτών, της ενίσχυσης της εμπιστοσύνης και της παροχής έγκαιρης, ακριβούς, συγκεκριμένης, επαρκούς και κατανοητής πληροφόρησης (Huang, et al., 2020). Κατά τη διάρκεια ξαφνικών και επειγόντων γεγονότων υγειονομικού χαρακτήρα, όπως η πανδημία του COVID-19, μια καλά οργανωμένη και αποτελεσματική επικοινωνιακή πολιτική βοηθά όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη να ορίσουν τον κίνδυνο, να αναγνωρίσουν τις παραμέτρους του, να αξιολογήσουν τις αδυναμίες και να προωθήσουν την ανθεκτικότητα της κοινότητας, αυξάνοντας την ικανότητα διαχείρισης των δυσκολιών. Μάλιστα, είναι χαρακτηριστικό, στο πλαίσιο αυτό, ότι η αναφορά του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας σχετικά με την αντιμετώπιση της γρίπης H1N1 τοποθετούσε την επικοινωνιακή πολιτική στο ίδιο επίπεδο σημαντικότητας με την ύπαρξη τεχνικών δεξιοτήτων για την αντιμετώπιση της πανδημίας (Burton-Jeangros, 2019).

Αναζήτηση πληροφόρησης – Μορφές και πηγές

Στο πλαίσιο μιας κρίσης, όπως αυτή της πανδημίας του COVID-19, τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης διαδραματίζουν έναν σημαντικό ρόλο στην ενημέρωση του κοινού σχετικά με τους κινδύνους, οι οποίοι συχνά δεν είναι ορατοί από τους περισσότερους. Μάλιστα, σύμφωνα με μελέτες, τα κίνητρα του κοινού για την αναζήτηση πληροφόρησης ποικίλουν, με έμφαση στην ανάγκη περισσότερης πληροφόρησης, την παροχή έγκαιρης και αφιltrάριστης πληροφόρησης, τη γνώση σχετικά με το μέγεθος της κρίσης, την κινητοποίηση, τη σύνδεση με την κοινότητα και την αναζήτηση ψυχολογικής υποστήριξης (Roslyng & Eskjaer, 2017).

Αμέσως μόλις οι πολίτες μάθουν σχετικά με το ξέσπασμα μιας υγειονομικής κρίσης, ξεκινούν την αναζήτηση και επεξεργασία πληροφοριών από διαφορετικές πηγές, όπως τα έντυπα μέσα, η τηλεόραση, το ραδιόφωνο και τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης. Είναι χαρακτηριστικό ότι την τελευταία εβδομάδα του Μαρτίου του 2020, η κατανάλωση πληροφόρησης από τα κοινωνικά δίκτυα αυξήθηκε κατά 55% στην Ισπανία, κατά 30% στην Ιταλία, κατά 11% στη Γερμανία, κατά 18% στο Ηνωμένο Βασίλειο και κατά 14% στη Γαλλία (Moreno, et al., 2020).

Κατά τη διάρκεια των κρίσεων, όπως αναλύθηκε παραπάνω, η επίσημη ενημέρωση αποτελεί βασική πηγή πληροφόρησης και λήψης δράσης για τους πολίτες. Για το λόγο αυτό, είναι σημαντικό η πληροφόρηση να είναι τέτοια που να μπορεί να επηρεάσει τόσο την κατανόηση όσο και την εμπιστοσύνη του κοινού απέναντι στους υπεύθυνους λήψης αποφάσεων. Τα αποτελέσματα της πληροφόρησης φαίνονται στον τρόπο ανταπόκρισης της κοινωνίας. Η θετική απόκριση στον επικοινωνιακό λόγο αυξάνει την εμπιστοσύνη των πολιτών και αυτή εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό από τον τρόπο που διεξάγεται η επικοινωνία (Cheng, et al., 2020). Όσον αφορά την αναζήτηση της πληροφόρησης σχετικά με τον COVID-19, η πλειοψηφία των πολιτών αναζητούσε πληροφόρηση τουλάχιστον μια φορά την ημέρα, ή και περισσότερες φορές μέσα στην ημέρα, ενώ σημαντικό ήταν και το ποσοστό όσων υποστήριζαν ότι δυσκολεύονταν να βρουν έγκυρες πηγές πληροφόρησης και αξιόπιστη καθοδήγηση όταν την χρειάζονταν. Μάλιστα, σημαντική είναι και η δημογραφική παράμετρος, αφού φαίνεται ότι οι άνω των 65 ετών, κατά την έναρξη της πανδημίας, παρακολουθούσαν τα νέα πολύ πιο στενά από ότι οι νέοι 18-29 ετών (Jurkowitz & Mitchell, 2020).

Όσον αφορά τον τρόπο που οι μορφές πληροφόρησης και οι πηγές πληροφόρησης επηρεάζουν τις συμπεριφορές αναζήτησης πληροφόρησης του κοινού, τη συναισθηματική τους αντίδραση και την αντίληψή τους σχετικά με τη διαχείριση των κρίσεων, έχουν αναπτυχθεί αρκετές έρευνες. Οι κλασικές θεωρίες επικοινωνίας παραμελούν το ρόλο του μέσου και εστιάζουν κυρίως στη σχέση του είδους της κρίσης και της στρατηγικής διαχείρισης της κρίσης. Μάλιστα, σύμφωνα με τις θεωρίες αυτές, η επίδραση του μέσου στην αξιολόγηση των πολιτικών αντιμετώπισης των κρίσεων από τους πολίτες είναι ελάχιστη (Coombs & Holladay, 2009). Από την άλλη, υπάρχουν μελετητές που υποστηρίζουν ότι ο τύπος της πηγής έχει μεγαλύτερη επίδραση από ότι το περιεχόμενο του μηνύματος (Schultz, et al., 2011).

Στις έρευνες μέχρι τώρα, δίνεται έμφαση στη σημασία των μέσων κοινωνικής δικτύωσης κυρίως επειδή παρέχουν αφιltrάριστη και έγκαιρη πληροφόρηση και συναισθηματική υποστήριξη στη διάρκεια των κρίσεων (Tang, et al., 2018). Η χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης αυξάνεται κατά τη διάρκεια κρίσεων, και μάλιστα όλο και με μεγαλύτερο ρυθμό. Αυτό ενισχύθηκε, στην περίπτωση της πανδημίας COVID-19, από το γεγονός ότι οι πολίτες βρίσκονταν σε κοινωνική απομόνωση, οπότε τα μέσα αυτά ήταν τρόπος επικοινωνίας (La, et al., 2020). Από την άλλη, και τα

παραδοσιακά μέσα μαζικής ενημέρωσης, επίσης, χρησιμοποιούνται σε σημαντικό βαθμό από τους πολίτες, ιδιαίτερα οι ειδήσεις στην τηλεόραση και οι εφημερίδες, αφού τα θεωρούν πιο αξιόπιστα από ότι τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Μάλιστα, η ικανότητα για άμεση διάδοση των πληροφοριών κάνει τα παραδοσιακά μέσα, και ιδιαίτερα την τηλεόραση, ιδανικές πηγές για την παροχή οδηγιών στους πολίτες κατά τη διάρκεια κρίσεων (Frisby, et al., 2014).

Ο ρόλος της κάθε κυβέρνησης και των αρμόδιων φορέων υγείας στην επικοινωνία βασικής πληροφόρησης είναι καθοριστικής σημασίας όσον αφορά τον τρόπο που η κοινότητα κατανοεί, προετοιμάζεται και ανταποκρίνεται σε έκτακτες καταστάσεις όπως η πανδημία του COVID-19 (Clark, et al., 2013). Συνήθως, όμως, τα δημόσια συστήματα διαχείρισης δεν μπορούν να ανταποκριθούν αποτελεσματικά στις πανδημίες. Η εμπειρία προηγούμενων υγειονομικών κρίσεων, όπως η γρίπη H1N1, φανερώνει την ανάπτυξη πολλών προβλημάτων σχετικά με την οργάνωση της επικοινωνίας από τους επίσημους φορείς (Wang & Ahern, 2015). Μάλιστα, σύμφωνα με σχετική έρευνα που διεξήχθη από τη δημόσια αρχή υγείας της Ελβετίας, σημαντική πλειοψηφία των ιατρών ανέφεραν την ελλιπή πληροφόρηση ως τη βασική πρόκληση που έπρεπε να αντιμετωπίσουν. Η πληροφόρηση ήταν μερική, μη επαρκής και αντιφατική, ως αποτέλεσμα της μη συντονισμένης και συγκεκριμένης επικοινωνιακής πολιτικής. Συνεπώς, επικρατούσε σύγχυση μεταξύ των πολιτών και των επαγγελματιών υγείας, γεγονός που επηρέαζε την αξιοπιστία των φορέων υγείας και των επίσημων φορέων (Moreno, et al., 2020).

Η περίπτωση αυτή μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η έγκαιρη και συνεχής πληροφόρηση σχετίζεται θετικά με την ανάγκη για περιορισμό των φημών, την ανάπτυξη διαφορετικών απόψεων και τον πιθανό πανικό. Μια στρατηγική προσέγγιση απαιτεί τη συσχέτιση του περιεχομένου, του είδους και του στυλ επικοινωνίας με το μέσο, τον κατάλληλο χρόνο και τη συχνότητα, ώστε η πληροφορία να φτάνει στο κοινό για το οποίο προορίζεται και να ικανοποιεί τον αρχικό της στόχο. Ακόμη, η απλή παροχή πληροφόρησης δεν είναι αρκετή. Το κοινό χρειάζεται: να λαμβάνει την πληροφορία, να κατανοεί την πληροφορία, να κατανοεί την άμεση σχέση του με το μήνυμα, να κατανοεί τους κινδύνους που διατρέχει εάν δεν ακολουθήσει τις ενέργειες που προτείνονται, να αποφασίσει ότι πρέπει να ενεργήσει σύμφωνα με την παρεχόμενη πληροφόρηση, να κατανοήσει τις ενέργειες που πρέπει να αναλάβει και να αναλάβει δράση.

Η ανάλυση που προηγήθηκε παρουσιάζει κάποιες πτυχές της επικοινωνίας κρίσεων και κινδύνου και ιδιαίτερα τους τρόπους που η επικοινωνία αυτή διενεργείται, τις πηγές αναζήτησης πληροφοριών από τους πολίτες και τη γενικότερη διαχείριση από τους φορείς. Παρακάτω, ακολουθεί βιβλιογραφική ανασκόπηση μελετών σχετικά με τη διαχείριση της πανδημίας του COVID-19 από τους επίσημους φορείς υγείας και τους κρατικούς φορείς γενικότερα σε διάφορες χώρες.

Επικοινωνιακή διαχείριση της πανδημίας

Η διαχείριση κρίσεων όπως η συγκεκριμένη πανδημία, απαιτεί, σύμφωνα με τους μελετητές, συγκεκριμένη διαχείριση από τους επίσημους φορείς (Krausz, et al., 2020). Δεδομένου ότι υπάρχει συνεχώς νέα πληροφόρηση, χρειάζεται τακτική ενημέρωση, με τη χρήση των πιο πρόσφατων δεδομένων. Ακόμη, χρειάζεται η ενημέρωση να είναι ξεκάθαρη και χωρίς αντιφάσεις. Για να επιτευχθεί αυτό, η ενημέρωση από τους φορείς υγείας μπορεί να έχει όσο γίνεται κεντρικό χαρακτήρα. Παραδείγματος χάριν, στην Κίνα η ενημέρωση γίνεται μόνο κεντρικά, από φορείς της κυβέρνησης, ενώ στην Ταϊβάν γίνεται από τους υπευθύνους των δημόσιων νοσοκομείων, σε τακτική βάση (Duchatel, et al., 2020).

Σύμφωνα με τον Herman (2021), ο οποίος μελέτησε τις επίσημες δηλώσεις και ανακοινώσεις στην Ινδονησία, οι αντιφάσεις και οι ανακρίβειες ήταν αυτές που οδήγησαν σε σημαντικό βαθμό στη δυσπιστία των πολιτών και την μη τήρηση των μέτρων. Ο μελετητής χρησιμοποίησε δεδομένα από διάφορες πηγές, όπως παρατηρήσεις, ερωτηματολόγια και έγγραφα. Μέσω της παρατήρησης αναγνωρίστηκε ο τρόπος που έγινε η δημόσια ενημέρωση και επικοινωνία. Μέσω των ερωτηματολογίων συλλέχθηκαν απαντήσεις από μερίδα του πληθυσμού, και, τέλος, μελετήθηκαν βιβλία, περιοδικά, επίσημες ιστοσελίδες της κυβέρνησης, μέσα μαζικής επικοινωνίας ηλεκτρονικά και μη.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, η κυβέρνηση της Ινδονησίας παρείχε δημόσια ενημέρωση χωρίς να περιορίζει τα μέσα μαζικής ενημέρωσης να παρέχουν ανάλογη πληροφόρηση. Ωστόσο, η στρατηγική που ακολουθήθηκε δεν ήταν αποτελεσματική και η κυβέρνηση δέχθηκε κριτική. Πιο συγκεκριμένα, η πληροφόρηση είχε διάφορα μειονεκτήματα, όπως μη ξεκάθαρους τρόπους μετάδοσης και περιορισμένη πληροφόρηση σχετικά με τη διαχείριση των θυμάτων της πανδημίας. Η κυβέρνηση

εσκεμμένα δεν έδινε λεπτομερή πληροφόρηση για να μην δημιουργήσει πανικό και χάος. Επίσης, δεν υπήρχε συντονισμός και αυτό είχε ως αποτέλεσμα τη διασπορά διαφορετικών, συχνά αντικρουόμενων, ειδήσεων από τα δημόσια μέσα μαζικής ενημέρωσης και φορείς της κυβέρνησης.

Τα λάθη της κυβέρνησης της Ινδονησίας στη διαχείριση της επικοινωνίας οδήγησαν σε πανικό, σε στιγματισμό όσων ασθένησαν, ακόμη και σε αποχωρήσεις των ασθενών από τα νοσοκομεία, αφού αρνούταν να δεχθούν ότι είναι υπό παρακολούθηση» ή «θετικοί». Ακόμη, πολλοί ασθενείς δεν ήταν ειλικρινείς σχετικά με την κατάσταση της υγείας τους, με αποτέλεσμα να μεταδώσουν την ασθένεια στους επαγγελματίες υγείας. Επίσης, σε κάποιες περιοχές η κοινότητα δεν δέχθηκε την ταφή των ασθενών με κορωνοϊό COVID-19 στην περιοχή τους. Αυτό δείχνει και την μη αποτελεσματική διαχείριση της επικοινωνίας από τα κέντρα επικοινωνίας προς την περιφέρεια. Επιπλέον, η πληροφόρηση από τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης δεν ελέγχεται κεντρικά με αποτέλεσμα να προκαλείται πανικός και οι πολίτες να μην ξέρουν τί να πιστέψουν. Στον παρακάτω πίνακα αναφέρονται κάποιες δηλώσεις, ενδεικτικές της μη αποτελεσματικής διαχείρισης της πανδημίας.

Πίνακας 1: Ενδεικτικές δηλώσεις της μη αποτελεσματικής διαχείρισης της πανδημίας στην Ινδονησία, πηγή: (Herman, 2021: 248).

Περίοδος	Δήλωση
Τέλη Ιανουαρίου – αρχές Μαρτίου 2020)	Ψευδείς δηλώσεις σχεδόν από όλα τα μέλη της κυβέρνησης (Πρόεδρος, Αντιπρόεδρος, Υπουργός Υγείας, Υπουργός Μεταφορών, Υπουργός Υπεύθυνος για τη διαχείριση κρίσεων κ.α.).
2-14 Μαρτίου 2020	Ανακοίνωση σχετικά με το πρώτο και δεύτερο κρούσμα, με ανακριβείς πληροφορίες και δημόσια αναφορά προσωπικών δεδομένων.
	Η ανακοίνωση του πρώτου κρούσματος από τον Πρόεδρο της χώρας έγινε με σημαντική καθυστέρηση.

	<p>Η κυβέρνηση αρχικά αρνήθηκε ότι ο πρώτος ασθενής COVID-19 όντως προσβλήθηκε από την ασθένεια.</p> <p>Η κυβέρνηση αρνήθηκε ότι ο πρώτος θάνατος δεν συνέβη εξαιτίας του COVID-19, αλλά στη συνέχεια δήλωσε ότι ο ασθενής ήταν θετικός.</p> <p>Όταν άλλες χώρες ανακοίνωναν lockdown, ο Πρόεδρος της Ινδονησίας δήλωνε ότι θα προωθήσουν τον τουρισμό κατά τη διάρκεια της πανδημίας.</p> <p>Ο Αντιπρόεδρος της χώρας αστεειυόμενος – παρά τη σοβαρότητα της κατάστασης – δήλωσε ότι το γάλα άγριων αλόγων μπορεί να σταματήσει την μετάδοση του ιού.</p>
<p>Περίοδος κρίσης</p>	<p>Ο Υπουργός Εσωτερικών δήλωσε ότι ο ιός έχει χαμηλό ποσοστό θνησιμότητας και είναι ανθεκτικός στη ζέστη. Ο Κυβερνητικός Εκπρόσωπος δήλωσε ότι οι φτωχοί μεταδίδουν τον ιό στους πλούσιους. Ο Αρχηγός της Αστυνομίας απείλησε ότι θα φυλακίσει όσους συνωστίζονται. Ο Υπουργός Δικαιοσύνης και Ανθρώπινων Δικαιωμάτων δήλωσε ότι ήθελε να απελευθερώσει τους κρατούμενους εξαιτίας του κορωνοϊού.</p> <p>Ενώ οι εξαγγελίες σχετικά με τους περιορισμούς απαγόρευαν – με έκδοση σχετικού Κανονισμού – τους συνεπιβάτες στα δίκυκλα, ο Υπουργός Μεταφορών εξέδωσε νέο Κανονισμό όπου η απαγόρευση αυτή δεν ίσχυε κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες.</p>

Οι Melo & Cabral (2020), μελέτησαν τις επιπτώσεις του επίσημου επικοινωνιακού λόγου στη Βραζιλία. Αναφέρουν αρχικά πως η προηγούμενη εμπειρία έχει δείξει πώς απαιτείται η ύπαρξη μιας καλά σχεδιασμένης επικοινωνιακής στρατηγικής. Όλοι οι εμπλεκόμενοι χρειάζεται να είναι συντονισμένοι και να επικοινωνούν εγκαίρως «ό,τι είναι γνωστό, ό,τι είναι άγνωστο και ό,τι ενέργεια γίνεται για την απόκτηση επιπλέον πληροφορήσης» αφού με τον τρόπο αυτό ενισχύουν την εμπιστοσύνη και αποφεύγουν τις αντιφάσεις (World Health Organization, 2020:1). Στη Βραζιλία η παραπάνω

υπόδειξη δεν τηρήθηκε και υπήρξαν σημαντικές ανακολουθίες μεταξύ των επικοινωνιακών πολιτικών σε διάφορα επίπεδα. Παραδείγματος χάριν, ενώ οι εκπρόσωποι της κυβέρνησης και οι φορείς υγείας προωθούσαν την κοινωνική απομόνωση και τα μέτρα σχετικά με το lockdown, ο πρωθυπουργός της χώρας – μέσω εθνικής εμβέλειας δικτύων – δήλωνε ότι η κοινωνική απομόνωση αποτελεί υπερβολή και ότι η ασθένεια δεν είναι τόσο επικίνδυνη (μια απλή γρίπη). Οι αντιφάσεις, σύμφωνα με τους μελετητές, οδήγησαν τον πληθυσμό σε σύγχυση και τον έκαναν ευαίσθητο και δύσπιστο σε κάθε πληροφόρηση, γεγονός που μπορεί να συνέβαλε στην ανάπτυξη αντιλήψεων και συμπεριφορών που μπορεί να εμπόδισαν τον περιορισμό της πανδημίας. Μάλιστα, η έρευνα των Melo & Cabral (2020), έδειξε ότι η παραπληροφόρηση και η «σκόρπια» πληροφόρηση έχουν ως αποτέλεσμα οι πολίτες να μην επηρεάζονται από την επίσημη πληροφόρηση αλλά να υιοθετούν συμπεριφορές σύμφωνα με τις προσωπικές τους αντιλήψεις. Αυτή η αντιμετώπιση μπορεί να αποβεί ιδιαίτερα επιβλαβής σε περίπτωση που οι πολίτες χρειαστεί πράγματι να «ακούσουν» και να συμμορφωθούν με την πληροφόρηση και τις υποδείξεις των επίσημων φορέων.

Οι Kyun, Kim, & Kreps (2020), αναφέρουν ότι στις Ηνωμένες Πολιτείες τα ΜΜΕ αναφέρονταν συχνά σε εντάσεις μεταξύ του Πρωθυπουργικού Γραφείου και των συμβούλων σε ζητήματα υγείας σχετικά με τους τρόπους αντίδρασης στην πανδημία. Είναι χαρακτηριστικό ότι σύμφωνα με δημοσίευμα των New York Times, δημιουργήθηκε ένταση μεταξύ του Προέδρου Τραμπ και των συμβούλων του σε ζητήματα υγείας, όταν αυτός αρνήθηκε δημοσίως να φορέσει μάσκα, αντίθετα με την επίσημη σύσταση προς όλους τους Αμερικανούς πολίτες να φορούν μάσκα σε εξωτερικούς χώρους. Ο Πρόεδρος Τραμπ δήλωσε: «επιλέγω να μην το κάνω». Ακόμη, ενώ οι Σύμβουλοι του Προέδρου πρότειναν οι περιορισμοί στις οικονομικές δραστηριότητες και τις μετακινήσεις να εφαρμοστούν και στις 50 Πολιτείες, ο Πρόεδρος της χώρας χαρακτήρισε την κρίση περιορισμένη στα μεγάλα αστικά κέντρα, όπως η Νέα Υόρκη, η Καλιφόρνια και το Μίσιγκαν και δεν υποστήριξε ένα γενικό, πανεθνικό lockdown, αλλά δήλωσε ότι «θα το αφήσει στη διακριτική ευχέρεια των Κυβερνητών» (Baker, et al., 2020).

Η έλλειψη συνεργασίας και επικοινωνίας μεταξύ των επίσημων φορέων οδήγησε συχνά σε αντιφάσεις όσον αφορά τον επικοινωνιακό λόγο και τις πράξεις των κυβερνητών σε διάφορες Πολιτείες. Αυτές οι αντιφάσεις είχαν ως αποτέλεσμα την

κοινωνική «ανυπακοή» όσον αφορά την εφαρμογή μέτρων σχετικά με την πανδημία. Εξάλλου, οι μελετητές αναφέρουν ότι σε περιπτώσεις κρίσεων, όπως η πανδημία του COVID-19, ο ρόλος των επίσημων φορέων και η δύναμή τους ενισχύονται, οπότε, απαιτείται αποτελεσματική επικοινωνιακή στρατηγική. Επίσης, οι μελετητές εστιάζουν στο γεγονός ότι σήμερα οι πολίτες έχουν στη διάθεσή τους μια πληθώρα μέσων για την ενημέρωσή τους. Μπορεί η ύπαρξη πολλαπλών πηγών ενημέρωσης να συμβάλλει στη λήψη περισσότερων πληροφοριών, ωστόσο, οδηγεί συχνά και στη διάδοση ψευδών ειδήσεων ή αντιφατικών στοιχείων.

Σημαντικό ρόλο στη διαχείριση της πανδημίας διαδραμάτισε η έγκριση και χρήση των εμβολίων. Τα εμβόλια αποτελούν τον πλέον ενδεδειγμένο τρόπο για τον περιορισμό της πανδημίας, ωστόσο, και σε αυτή την περίπτωση ο επικοινωνιακός λόγος και οι αντιφάσεις των επίσημων φορέων οδήγησαν σε κάποιες περιπτώσεις στην ενίσχυση της δυσπιστίας που έτσι κι αλλιώς διακρίνει σημαντική μερίδα του πληθυσμού, σε παγκόσμιο επίπεδο. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του εμβολίου της AstraZeneka, για το οποίο οι αντιφάσεις των επιστημόνων ήταν συνεχείς και οδήγησαν σε σύγχυση τον πληθυσμό, αφού θεωρήθηκε ότι το εμβόλιο αυτό υστερεί σε σχέση με αυτά που χρησιμοποιούν τεχνολογία mRNA (Chen, 2021). Επίσης, ψευδείς πληροφορίες κυκλοφόρησαν σχετικά με την αποτελεσματικότητα, την ασφάλεια και τη σημαντικότητα του εμβολίου. Ακόμη, ο ιός συνδέθηκε με τα δίκτυα 5G, κυκλοφόρησαν φήμες ότι συμμετείχαν σε δοκιμές εμβολίων πέθαναν, ακόμη και ότι η πανδημία αποτελεί μέρος μιας διεθνούς συνωμοσίας ή είναι ένα βιολογικό όπλο (Geldsetzer, 2020). Τέτοιου είδους πληροφόρηση μπορεί να ενισχύσει προ υπάρχουσες αντιλήψεις και φόβους, να δημιουργήσει αμφιβολία για τα νέα εμβόλια και τελικά να μειώσει την αποδοχή τους από τους πολίτες. Μάλιστα, η επιθυμία των πολιτών να δεχθούν το εμβόλιο δεν είναι στατική, αλλά επηρεάζεται σε σημαντικό βαθμό από την υπάρχουσα πληροφόρηση και τη γενική αντίληψη σχετικά με το εμβόλιο, αλλά και από τους κινδύνους του μη εμβολιασμού. Συνεπώς, η παραπληροφόρηση μπορεί να ενεργήσει αρνητικά και να μην υλοποιηθεί τελικά ο στόχος του εμβολιασμού της μεγαλύτερης μερίδας του πληθυσμού ώστε να επιτευχθεί η ανοσία της αγέλης (Zarocostas, 2020).

Οι Loomba, de Figueiredo, Piatek, de Graaf, & Larson (2021), μελέτησαν τις επιπτώσεις των αντιφάσεων στην πληροφόρηση όσον αφορά τα εμβόλια κατά του COVID-19 στην πρόθεση των πολιτών να εμβολιαστούν. Η έρευνα διεξήχθη στις

Ηνωμένες Πολιτείες και το Ηνωμένο Βασίλειο σε δείγμα 4.000 και 4.001 πολιτών αντίστοιχα. Οι μελετητές μέτρησαν τις επιπτώσεις της έκθεσης σε παραπληροφόρηση στο διαδίκτυο στην πρόθεση εμβολιασμού. Επίσης, μελέτησαν και τα κοινωνικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων (ηλικία, φύλο, επίπεδο εκπαίδευσης, τύπος εργασίας, θρησκευτικές πεποιθήσεις, εθνότητα, εισόδημα και σχέση με την πολιτική). Ακόμη, κατέγραψαν τις ώρες της ημέρας που περνάν οι συμμετέχοντες στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης και τις πηγές που εμπιστεύονται για την πληροφόρησή τους. Οι 3.000 από τους 4.000 στο Ηνωμένο Βασίλειο και οι 3.001 από τους 4.001 στις Ηνωμένες Πολιτείες «εκτέθηκαν» σε ειδήσεις αμφιβόλου ποιότητας, ενώ οι υπόλοιποι σε διασταυρωμένες ειδήσεις. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα η πρόθεση των πολιτών να εμβολιαστούν μειώθηκε κατά 6,2% στο Ηνωμένο Βασίλειο και κατά 6,4% στις Ηνωμένες Πολιτείες, ύστερα από την έκθεση σε παραπληροφόρηση και αντιφάσεις. Επίσης, οι γυναίκες είναι λιγότερο επιρρεπείς στην παραπληροφόρηση από ότι οι άνδρες.

Οι Jennings, et al. (2021), μελέτησαν την επίδραση της εμπιστοσύνης, των θεωριών συνωμοσίας και της χρήσης των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης στην επιφυλακτικότητα σχετικά με τη χρήση των εμβολίων. Οι μελετητές προχώρησαν στην ανάπτυξη των ακόλουθων υποθέσεων:

H1: Η εμπιστοσύνη στην κυβέρνηση και στους φορείς υγείας για τον τρόπο που διαχειρίζονται την κρίση αυξάνει την πρόθεση εμβολιασμού

H2: Το αίσθημα κοινωνικής ευθύνης και ο φόβος της νόσησης αυξάνουν την πρόθεση εμβολιασμού

H3: Όσοι παρακολουθούν τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης είναι περισσότερο πιθανό να διστάζουν να εμβολιαστούν σε σύγκριση με όσους παρακολουθούν τα παραδοσιακά μέσα.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, η προθυμία για εμβολιασμό ήταν μεγαλύτερη σε όσους δήλωσαν ότι εμπιστεύονται τους χειρισμούς της κυβέρνησης και των επίσημων φορέων υγείας. Επίσης, οι γηραιότεροι και όσοι παρακολουθούν τα παραδοσιακά μέσα μαζικής επικοινωνίας είναι περισσότερο πιθανό να εμβολιαστούν. Από την άλλη, η απροθυμία εμβολιασμού οφείλεται στην πεποίθηση ότι η πανδημία αποτελεί προϊόν συνωμοσίας, ότι τα lockdown εξυπηρετούν άλλους σκοπούς, ότι η πληροφόρηση από τη ΒVFCDS. Αν κυβέρνηση δεν είναι αξιόπιστη, ότι δεν τηρείται

μια συγκεκριμένη γραμμή από τους επίσημους φορείς. Κάποιες χαρακτηριστικές απαντήσεις είναι οι ακόλουθες: *«τα στοιχεία σχετικά με την ασφάλεια των εμβολίων είναι κατασκευασμένα»*, *«λένε ψέματα σχετικά με την αποτελεσματικότητα των εμβολίων»*. Συνεπώς, οι μελετητές καταλήγουν πως οι επίσημοι φορείς χρειάζεται να επικοινωνούν με τους πολίτες με διαφάνεια, με συνέπεια και με τρόπο που να εμπνέουν εμπιστοσύνη. Δεδομένου, μάλιστα, ότι το διαδίκτυο και τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης αποτελούν βασικές πηγές πληροφόρησης, χρειάζεται οι επίσημοι φορείς να έχουν διαρκή παρουσία στα μέσα αυτά ώστε να αποκαθιστούν την παραπληροφόρηση και την έλλειψη πληροφόρησης.

Οι Moreno, et al. (2020), διερεύνησαν τον τρόπο που οι διάφορες μορφές πληροφόρησης και οι πηγές πληροφόρησης επηρεάζουν τη συμπεριφορά του κοινού σχετικά με τον τρόπο αναζήτησης της πληροφόρησης, καθώς και πώς το κοινό αντιλαμβάνεται την απάντηση της ισπανικής κυβέρνησης στην κρίση, κατά τη διάρκεια της πανδημίας. Σύμφωνα με τους μελετητές, η επικοινωνιακή πολιτική του Ισπανού πρωθυπουργού δέχθηκε δριμεία κριτική, ιδιαίτερα από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και τις ενώσεις των δημοσιογράφων. Μάλιστα, περισσότεροι από 400 δημοσιογράφοι έστειλαν ανοιχτή επιστολή στην κυβέρνηση, η οποία είχε τίτλο: «Ελευθερία να ρωτάμε» και πρότεινε ένα νέο σύστημα τηλεδιασκέψεων όπου να παρέχεται πιο διάφανη πληροφόρηση. Εξάλλου, η βασική κριτική εναντίον της επικοινωνιακής πολιτικής της κυβέρνησης ήταν η καθυστέρηση στην παροχή πληροφόρησης και η έλλειψη διαφάνειας και ενσυναίσθησης από την πλευρά του πρωθυπουργού. Επίσης, η καθημερινή παρουσία των εκπροσώπων της κυβέρνησης και της τεχνικής επιτροπής διαχείρισης της κρίσης δέχτηκε, επίσης, κριτική, διότι οι ερωτήσεις περνούσαν από φιλτράρισμα, ενώ, σε αντίθεση με άλλες χώρες, ούτε ο Πρόεδρος ούτε άλλα μέλη της κυβέρνησης δέχθηκαν να απαντήσουν σε ερωτήσεις που τους τέθηκαν ηλεκτρονικά από δημοσιογράφους, κατά τις τρεις πρώτες εβδομάδες της κρίσης. Τελικά, και υπό την πίεση των μέσων μαζικής ενημέρωσης, ο Γραμματέας της Κυβέρνησης σε ζητήματα επικοινωνίας στη διοργάνωση ενημερώσεων των δημοσιογράφων, μέσω τηλεδιασκέψεων όπου θα μπορούσαν να θέσουν ερωτήσεις.

Στην Ισπανία, αν και κατά την έναρξη της πανδημίας υπήρχαν διαφορετικές απόψεις μεταξύ των επιδημιολόγων, η κυβέρνηση δεν αξιολόγησε σωστά τη σημαντικότητα της κατάστασης (Moreno, et al. 2020). Ακόμη, η κυβέρνηση και οι αρμόδιοι διαχείρισης της πανδημίας δεν προετοίμασαν τους πολίτες για το χειρότερο σενάριο,

δημοσιεύοντας καθησυχαστικά μηνύματα κατά την έναρξη της πανδημίας. Αυτά τα λάθη οδήγησαν σε αρνητική αξιολόγηση από μέρους των πολιτών της κυβέρνησης και της ικανότητάς της να αντιμετωπίζει αποτελεσματικά τις κρίσεις. Εξάλλου, γενικότερα τέθηκαν ζητήματα αξιοπιστίας και εμπιστοσύνης στις δημόσιες αρχές. Οι Moreno, et al. (2020), προχώρησαν και στη διεξαγωγή ποσοτικής έρευνας πεδίου με τη χρήση ερωτηματολογίου. Διοργάνωσαν την έρευνα στο διαδίκτυο και συνέλεξαν 546 συμπληρωμένα ερωτηματολόγια. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, αρχικά, φαίνεται ότι η τηλεόραση ανέκτησε το ρόλο που είχε ως σημαντικό μέσο ενημέρωσης των πολιτών. Επίσης, οι πολίτες χρησιμοποιούν και τα άλλα παραδοσιακά μέσα, όπως το ραδιόφωνο και οι εφημερίδες, αλλά και τα ηλεκτρονικά μέσα. Ακόμη, φαίνεται ότι η επιλογή του μέσου επηρεάζει και τη διαμόρφωση της γνώμης του κοινού για την κρίση. Παραδείγματος χάριν, όσοι ενημερώνονταν από τα πιο γνωστά μέσα ενημέρωσης φαίνεται να είχαν πιο θετική άποψη για τους χειρισμούς της κυβέρνησης, όσον αφορά την πανδημία. Αυτό οφείλεται στο ότι τα μέσα αυτά συνήθως είναι φιλικά προσκείμενα στην κυβέρνηση. Μάλιστα, τα περισσότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι αρχές είναι οι ψευδείς ειδήσεις και οι φήμες στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης. Εξάλλου, φάνηκε ότι αυτοί που δεν μπορούν να ερμηνεύσουν κατάλληλα τα επίσημα μηνύματα είναι και αυτοί που είναι περισσότερο επικριτικοί στην κυβέρνηση της Ισπανίας. Φαίνεται, επομένως, ότι ακόμη κι εάν η επίσημη πληροφόρηση ήταν σωστά δομημένη και ακριβής, η υπέρ πληροφόρηση και η αντί-πληροφόρηση θα επηρέαζαν την κρίση των πολιτών. Τέλος, η εμπιστοσύνη των πολιτών στις επίσημες αρχές είναι σε ιδιαίτερα χαμηλά επίπεδα. Ένα ακόμη σημαντικό συμπέρασμα της έρευνας είναι ότι η κατανάλωση πληροφόρησης από υπερβολικά μεγάλο αριθμό πηγών οδηγεί τους πολίτες στην μη ορθή ερμηνεία των επίσημων μηνυμάτων.

Η έρευνα των Gardikiotis, et al. (2021), επίσης, αναφέρεται στο ρόλο του υπερβολικά μεγάλου αριθμού πηγών, όσον αφορά την πανδημία του COVID-19 στην Ελλάδα. Η υπερβολική πληροφόρηση οδηγούσε σε αρνητικές σκέψεις και την ανάπτυξη περισσότερο αρνητικών συναισθημάτων, όπως ο φόβος και ο θυμός, παρά θετικών συναισθημάτων, όπως το αίσθημα για προφύλαξη.

Ενδιαφέροντα είναι τα αποτελέσματα της έρευνας των Michail et al. (2022), σχετικά με το κλίμα που επικρατούσε στην κοινωνία και την ψυχολογική αντίδραση, όσον αφορά το πρώτο κύμα της πανδημίας COVID-19, σε δείγμα Ελλήνων, μελών της ακαδημαϊκής κοινότητας. Σύμφωνα με τους μελετητές, κατά τη διάρκεια του πρώτου

κύματος, η επίσημη επικοινωνιακή αρχή που τηρήθηκε ήταν αυτή του να «κερδηθεί χρόνος», ώστε να προετοιμαστεί καλύτερα το δημόσιο σύστημα υγείας. παρόλα αυτά, στρατηγικά λάθη, όσον αφορά τη επιδημιολογική επιτήρηση και την επικοινωνιακή πολιτική στα ζητήματα υγείας, οδήγησαν στο δεύτερο lockdown. Οι ερευνητές χρησιμοποίησαν τη μέθοδο της ποσοτικής έρευνας, με τη χρήση ερωτηματολογίου το οποίο απαντήθηκε διαδικτυακά από μέλη της ακαδημαϊκής κοινότητας. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, οι πολίτες ενστερνίστηκαν το επίσημο αφήγημα της Πολιτικής Προστασίας και του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη και δημιουργήθηκε ένα κλίμα υπέρ των πολιτικών που υιοθετήθηκαν από την κυβέρνηση. Μάλιστα, το θετικό κλίμα που αναπτύχθηκε στην κοινωνία συνέβαλε στην ανάπτυξη και θετικής ψυχολογίας κατά το πρώτο κύμα της πανδημίας COVID-19. Επίσης, η θετική εικόνα των πολιτών για τους χειρισμούς της πανδημίας COVID-19 συνέβαλε, ιδιαίτερα στις ομάδες άνω των 26 ετών, στην ανάπτυξη θετικών επιδράσεων στον τρόπο αντίληψης της ζωής και στις αξίες τους (εκτίμησαν περισσότερο τη φύση, επανακαθόρισαν τη σχέση τους με το φυσικό περιβάλλον, ήταν μια ευκαιρία να περάσουν περισσότερο χρόνο με την οικογένεια).

Όσα αναφέρθηκαν παραπάνω συνηγορούν στο γεγονός ότι ο επίσημος επικοινωνιακός λόγος, όταν διακρίνεται από αντιφάσεις, έχει αρνητικά αποτελέσματα και οδηγεί στην έλλειψη εμπιστοσύνης και στη μη συμμόρφωση σε μέτρα απαραίτητα για τον περιορισμό της πανδημίας. Για το λόγο αυτό επίσημοι θεσμοί, όπως η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχουν εδώ και χρόνια αναφερθεί στους τρόπους που χρειάζεται να γίνεται η διαχείριση των πληροφοριών και η επικοινωνία των φορέων υγείας με τους πολίτες (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2005).

Αφού έγινε αναφορά σε κάποιες από τις υπάρχουσες έρευνες σχετικά με το υπό διερεύνηση ζήτημα, έχει ενδιαφέρον και η μελέτη του επικοινωνιακού λόγου και των αντιφάσεων στην περίπτωση των επίσημων φορέων υγείας στην Ελλάδα, ώστε να εντοπιστούν οι αιτίες των αντιφάσεων, οι πιθανές επιπτώσεις τους και οι τρόποι αποφυγής τους.

Κεφάλαιο 3: Μεθοδολογία έρευνας

Όπως αναφέρθηκε στην εισαγωγή, η παρούσα μελέτη στοχεύει στην ανάδειξη της σημασίας της αντικειμενικής πληροφόρησης, μέσω της διερεύνησης αντιφάσεων στην επικοινωνιακή πολιτική για την πανδημία. Πιο συγκεκριμένα, η μελέτη έχει τους παρακάτω επιμέρους στόχους:

- Την παρουσίαση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας σχετικά με τις αντιφάσεις και τις επιπτώσεις τους αναφορικά με την επικοινωνιακή πολιτική για την πανδημία σε διεθνές επίπεδο
- Τη διερεύνηση των αντιφάσεων στην περίπτωση της επικοινωνιακής στρατηγικής των επίσημων φορέων υγείας στην Ελλάδα
- Τη διερεύνηση των επιπτώσεων των αντιφάσεων στην αντιμετώπιση της πανδημίας
- Την παρουσίαση τρόπων αντικειμενικής πληροφόρησης και αποφυγής αντιφάσεων στην περίπτωση διαχείρισης κρίσεων

Προκειμένου να δοθούν απαντήσεις στο σκοπό και τους επιμέρους στόχους της μελέτης, ακολουθήθηκε η χρήση της μελέτης περίπτωσης, μέσω της συλλογής και ανάλυσης δευτερογενών στοιχείων (Σιάρδος, 2005). Έγινε αναζήτηση άρθρων, αναρτήσεων στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης, ανακοινώσεων στον τύπο, ανακοινώσεων σε επίσημες ιστοσελίδες φορέων υγείας και κυβερνητικών φορέων, ώστε να γίνει κατανοητή η επικοινωνιακή πολιτική που ακολουθήθηκε – και ακολουθείται – καθώς και να εντοπιστούν αντιφάσεις και οι πιθανές επιπτώσεις τους. Η αναζήτηση, προκειμένου να είναι έγκυρη, έγινε σε επίσημες ιστοσελίδες αλλά και σε ιστοσελίδες γνωστών και αναγνωρισμένων ΜΜΕ στην Ελλάδα.

Η μελέτη περίπτωσης αποτελεί τη μεθοδολογία της έρευνας όπου ο ερευνητής μελετά το φαινόμενο στο φυσικό του περιβάλλον, μέσω της χρήσης πολλών πηγών πληροφόρησης (Yin, 2003). Η έρευνα διεξάγεται εντός συγκεκριμένων χρονικών και χωρικών ορίων και στοχεύει, μέσω της συλλογής επαρκών δεδομένων, να διεξάγει συμπεράσματα για σύγχρονα ζητήματα, όπως είναι στην παρούσα περίπτωση η πανδημία του COVID-19. Μέσω της συλλογής των δεδομένων, ο ερευνητής προσπαθεί

να διερευνήσει τα πιο βασικά χαρακτηριστικά στοιχεία της υπό μελέτη περίπτωσης, να τα ερμηνεύσει με τρόπο λογικό, να τα συσχετίσει με την υπάρχουσα βιβλιογραφία, και να καταλήξει σε αξιόπιστα συμπεράσματα (Basse, 2006).

Δεδομένων των παραπάνω, η παρούσα έρευνα ικανοποιεί τα κριτήρια μιας μελέτης περίπτωσης, ως ακολούθως:

- Χρονική και χωρική τοποθέτηση της έρευνας: η έρευνα διεξήχθη στην Ελλάδα και περιλαμβάνει δημοσιεύσεις που έγιναν από το Μάρτιο του 2020 έως και τον Δεκέμβριο του 2021, οπότε έγιναν οι τελευταίες προσθήκες υλικού.
- Πρόκειται για μια μελέτη που αναφέρεται σε ένα σύγχρονο, επίκαιρο και ενδιαφέρον ζήτημα, αυτό της πανδημίας του COVID-19 και παρουσιάζει μια ιδιαίτερης σημασίας πτυχή, την επικοινωνιακή πολιτική των επίσημων φορέων.
- Η συλλογή επαρκών δεδομένων εξασφαλίστηκε μέσω της ενδεδειγμένης έρευνας σε ιστοσελίδες ειδησεογραφικού ενδιαφέροντος, καθώς και σε ιστοσελίδες των επίσημων φορέων, όπως ο ΕΟΔΥ και το Υπουργείο Υγείας.
- για την ερμηνεία των στοιχείων χρησιμοποιήθηκαν και τα δεδομένα προηγούμενων ερευνών που παρουσιάστηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο .Η αξιοπιστία και η εγκυρότητα της έρευνας έγκεινται στο γεγονός ότι βασίζεται σε δημοσιευμένα επίσημα στοιχεία, σε διασταύρωση στοιχείων και σε στοιχεία μόνο από αξιόπιστες πηγές.

Πρόκειται για μια αξιολογική μελέτη περίπτωσης, η οποία με συστηματικό και κριτικό τρόπο προσεγγίζει το ζήτημα της επικοινωνιακής στρατηγικής κατά την περίοδο της πανδημίας και αναζητά να δώσει απαντήσεις στο «πώς» το «γιατί» και το «τι» (Crowe, et al., 2011). Πώς οργανώθηκε η επίσημη επικοινωνιακή πολιτική κατά τη διάρκεια της πανδημίας; Γιατί οι επίσημες αρχές δεν κατάφεραν να αναπτύξουν μια σταθερή, αντικειμενική στάση και συνεχώς έπεφταν σε αντιφάσεις; Τί είναι αυτό που χρειάζεται να χαρακτηρίζει την επικοινωνιακή πολιτική κατά τη διάρκεια κρίσεων; Ακόμη, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι πρόκειται για μια διερευνητική μελέτη περίπτωσης η οποία στοχεύει εκτός των άλλων και στο να αποτελέσει βάση για περαιτέρω έρευνα.

Η μελέτη περίπτωσης είναι ένα είδος έρευνας που χρησιμοποιείται εκτενώς στην κοινωνιολογική έρευνα, ωστόσο απαιτεί αφοσίωση από τον μελετητή, ώστε να επιλέξει αρχικά την κατάλληλη βιβλιογραφία, που θα συμβάλλει στην οριοθέτηση του

ζητήματος. Στη συνέχεια, χρειάζεται ο μελετητής να σχεδιάσει την έρευνα, να συλλέξει τα δεδομένα, να τα ομαδοποιήσει και να τα αναλύσει. Πρόκειται για μια διαδικασία η οποία απαιτεί πειθαρχία, οργάνωση και μεθόδευση των εργασιών (Ιωσηφίδης, 2008).

Στο επόμενο κεφάλαιο ακολουθεί η περιγραφή της έρευνας.

Κεφάλαιο 4: Περιγραφή της έρευνας

Το χρονικό της πανδημίας

Παρακάτω, ακολουθεί η ανάλυση του επικοινωνιακού λόγου κατά τη διάρκεια της πανδημίας και των αντιφάσεων που εντοπίστηκαν, τόσο όσον αφορά τις δηλώσεις των φορέων υγείας, όσο και τις δηλώσεις των επίσημων φορέων, και κυρίως του Πρωθυπουργού.

Πρώτο κύμα: Μάρτιος 2020 – Αύγουστος 2020

Αφού πλέον έχει επιβεβαιωθεί το γεγονός ότι και στην Ελλάδα υπάρχουν κρούσματα της πανδημίας, ο πρωθυπουργός κάνει το πρώτο διάγγελμα, όπου εστιάζει στην «ατομική ευθύνη» των πολιτών και το «κοινωνικό τους καθήκον» και καλεί τους πολίτες να λαμβάνουν μέτρα αυτοπραστασίας, αφού, όπως δηλώνει «κανένα μαζικό μέτρο δεν μπορεί να υποκαταστήσει την ατομική ευθύνη» (Ελληνική Δημοκρατία - Πρωθυπουργός, 2020α). Ωστόσο, στις 22 Μαρτίου ανακοινώνει lockdown (Ελληνική Δημοκρατία - Πρωθυπουργός, 2020β). Η έννοια της ατομικής ευθύνης εξακολουθεί να υπάρχει, και μάλιστα γίνεται σαφής ο διαχωρισμός μεταξύ όσων προσέχουν και όσων είναι ανεύθυνοι.

Σημαντική είναι και η αντίφαση μεταξύ των ειδικών όσον αφορά τη διενέργεια μαζικών τεστ. Ήδη από την έναρξη της πανδημίας οι εκπρόσωποι της κυβέρνησης δηλώνουν ότι δεν υπάρχει ανάγκη για μαζικά τεστ, ενώ, από την άλλη οι επιστήμονες υπεραμύνονται της πρακτικής αυτής, λαμβάνοντας υπόψη και τη διεθνή πρακτική. Έτσι, ενώ στις 8 Απριλίου ο κ. Τσιόδρας δηλώνει ότι τα τεστ γίνονται μόνο στοχευμένα, σε βαριά νοσούντες (Υπουργείο Υγείας, 2020), στις 29 Απριλίου δηλώνει ότι «ήδη έχουν ξεκινήσει μαζικά τεστ» (ΕΟΔΥ, 2020).

Εν όψη του Πάσχα και του καλοκαιριού, ακολουθεί μια σημαντική αντίφαση. Από τη μία η άποψη των ειδικών θεωρείται η πιο βαρύνουσα και για το λόγο αυτό τα περιοριστικά μέτρα εντείνονται για τον Απρίλιο, με Κοινή Υπουργική Απόφαση των Υπουργών Παιδείας & Θρησκευμάτων και Υγείας (ΦΕΚ1082/20, 2020). Από την άλλη, στις αρχές του καλοκαιριού η κυβέρνηση αποφασίζει το άνοιγμα του τουρισμού, σύμφωνα με σχετική Συνέντευξη Τύπου του πρωθυπουργού στη Σαντορίνη (Ελληνική Δημοκρατία –

Πρωθυπουργός, 2020γ). Αφού πλέον τα κρούσματα συνεχώς αυξάνονται, η κυβέρνηση αποδίδει την αύξηση ξανά στην ατομική ευθύνη των πολιτών και όχι στα ελλιπή μέτρα και στο άνοιγμα του τουρισμού. Χαρακτηριστική είναι η αναφορά του Υφυπουργού Πολιτικής Προστασίας και Διαχείρισης Κρίσεων Ν. Χαρδαλιά στην ενημέρωση των διαπιστευμένων συντακτών στις 25 Αυγούστου 2020: «Υπάρχει ατομική ευθύνη όταν ο καθένας μπορεί να κυκλοφορεί χωρίς μάσκα ή να εκτοξεύει θεωρίες συνωμοσίας, ότι όλα αυτά είναι «μούφα» και τίποτα δεν συμβαίνει, ενώ αρνείται την ίδια στιγμή να δει τι συμβαίνει» (Υπουργείο Υγείας, 2020β).

Τα παραπάνω, φανερώνουν μια συνεχή αντίφαση η οποία επηρέασε τη συμπεριφορά των πολιτών και δημιούργησε ήδη από την πρώτη περίοδο αμφιβολίες σχετικά με τη σοβαρότητα της πανδημίας.

Δεύτερο κύμα: Σεπτέμβρης 2020 – Ιανουάριος 2021

Κατά την περίοδο αυτή, ο επίσημος επικοινωνιακός λόγος αφήνεται κυρίως στα χέρια των φορέων υγείας, και πιο συγκεκριμένα του Υπουργείου, του Εκπροσώπου της Επιτροπής Εμπειρογνομόνων Δημόσιας Υγείας και του εκπροσώπου της Πολιτικής Προστασίας. Το δεύτερο lockdown, ανακοινώνεται στις 31 Οκτωβρίου 2020 και ο Πρωθυπουργός για άλλη μία φορά θεωρεί βασική αιτία «την αμέλεια κάποιων λίγων» (Ελληνική Δημοκρατία - Πρωθυπουργός, 2020δ). Το διάγγελμα επισυνάπτεται στο παράρτημα. Επίσης, ενώ αναφέρεται ότι το lockdown γίνεται ύστερα από την εισήγηση των ειδικών, δεν δημοσιεύονται σχετικά πρακτικά των συνεδριάσεων της Επιτροπής.

Ο υπουργός υγείας στις 18 Νοεμβρίου παρουσιάζει το πρόγραμμα «Ελευθερία» και αναφέρεται στη δημιουργία 1.018 εμβολιαστικών κέντρων στη χώρα, με δυνατότητα εμβολιασμού 2.117.440 πολιτών ανά μήνα (ΕΟΔΥ, 2020β). Δύο μήνες μετά, οι εμβολιασμοί είναι μόλις 5.000 την ημέρα.

Ακολουθεί σχετικό απόσπασμα:

«...Παράλληλα, η Πρωτοβάθμια Φροντίδα Υγείας θα στηρίζει και όλη αυτή την προσπάθεια, όλο αυτό το project. Βλέπετε πώς επιμερίζονται σε Υγειονομικές Περιφέρειες τα εμβολιαστικά μας κέντρα. Εκεί θα εμβολιαστεί το κύριο κομμάτι των συμπολιτών μας.

Η Εθνική Επιτροπή Εμβολιασμών – η κυρία Πρόεδρος είναι εδώ – υλοποιεί σε σειρά συνεδριάσεων το project, ανάλογα με τις ποσότητες των εμβολίων και την προτεραιοποίηση... Ο εμβολιασμός θα γίνεται με ραντεβού. Θα επικρατήσει τάξη και οργάνωση, έτσι ώστε να μπορέσουμε να βοηθήσουμε τους συμπολίτες μας να εμβολιαστούν σωστά... Για αυτή όλη την προσπάθεια, το ψηφιακό της κομμάτι, είναι υπεύθυνο το Υπουργείο Ψηφιακής Διακυβέρνησης» (ΕΟΔΥ, 2020β).

Τρίτο κύμα Φεβρουάριος 2021 – Οκτώβριος 2021

Κατά την περίοδο αυτή, ένα ακόμη lockdown ανακοινώνεται, ενώ παρουσιάζονται σημαντικές αντιφάσεις μεταξύ των συστάσεων των ειδικών και της συμπεριφοράς ανώτατων στελεχών της κυβέρνησης, ακόμη και του ίδιου του Πρωθυπουργού. Ενώ οι πολίτες επιτρέπεται να βγουν από τα σπίτια τους για συγκεκριμένους λόγους και σε συγκεκριμένη απόσταση, ο Πρωθυπουργός της χώρας φωτογραφίζεται σε βόλτα στην Πάρνηθα με πολίτες, στις 29 Νοεμβρίου 2020 (alphavita, 2020). Το γεγονός έλαβε μεγάλη έκταση και για μια ακόμη φορά αύξησε τη δυσπιστία των πολιτών. Επίσης, δημιούργησε αντίδραση η οποία θα μπορούσε να θέσει σε κίνδυνο τα περιοριστικά μέτρα, τα οποία κρίνονταν απαραίτητα από τους φορείς υγείας σε μια περίοδο που τα κρούσματα έφταναν τα 2.000 την ημέρα (Ψαρρά, 2020).

Ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στην περίοδο αυτή διαδραμάτισαν οι αντιφάσεις των υγειονομικών εκπροσώπων και αρχών σχετικά με την χορήγηση του εμβολίου της AstraZeneca. Μάλιστα, οι αντιφάσεις αυτές δεν περιορίζονται στην Ελλάδα, αλλά αφορούσαν την παγκόσμια κοινότητα και αποτέλεσαν σημαντική αιτία μη εμβολιασμού μερίδας του πληθυσμού που ήταν ήδη δύσπιστη. Πιο συγκεκριμένα, στην Ελλάδα στις 12/3/2021, σύμφωνα με γνωμοδότηση της Εθνικής Επιτροπής Εμβολιασμών επεκτάθηκε η χρήση του AstraZeneka σε όλες τις ηλικίες άνω των 18 ετών (Υπουργείο Υγείας, 2021). Στις 26 Απριλίου του 2021 άνοιξε η πλατφόρμα εμβολιασμών για τους πολίτες 30-39 ετών, μόνο με AstraZeneca. Στις 14 Ιουνίου 2021 η Επιτροπή Εμβολιασμού «συστήνει» χωρίς σε καμία περίπτωση να απαγορεύει, τη διακοπή χορήγησης του εμβολίου σε άτομα κάτω των 60 ετών (iatronet, 2021).

Οι συνεχείς αντιφάσεις δημιουργούν ανησυχία και δυσπιστία στους πολίτες, ενώ αισθάνονται ιδιαίτερη ανασφάλεια από το γεγονός ότι στην ουσία η Εθνική Επιτροπή

Εμβολιασμού τους αφήνει να αποφασίσουν οι ίδιοι για τη λήψη ή όχι του συγκεκριμένου εμβολίου, ενώ ταυτόχρονα συστήνει τη μη χορήγησή του. Επίσης, η ανασφάλεια και η αναποφασιστικότητα εντείνεται μεταξύ αυτών που ήδη έχουν κάνει την πρώτη δόση με το εμβόλιο της AstraZeneca.

Οι αντιφάσεις και η έλλειψη ξεκάθαρης θέσης συνεχίζονται με τον Υπουργό Υγείας να δηλώνει ότι οι παρενέργειες είναι απειροελάχιστες και ότι πολλές ευρωπαϊκές χώρες συνεχίζουν τη χορήγηση του συγκεκριμένου εμβολίου. Στο ίδιο μήκος κύματος είναι και μέλη της Επιτροπής Εμβολιασμού, που τελικά αναφέρουν σε σχετική ανακοίνωση στις 14 Ιουνίου 2021 ότι «η εκδήλωση του συνδρόμου θρόμβωσης με θρομβοπενία μετά τη 2η δόση του εμβολίου της AstraZeneca είναι εξαιρετικά σπάνια» (gongr, 2021). Η εμπιστοσύνη των πολιτών κλονίστηκε σημαντικά και αυτό φάνηκε από τις μαζικές ακυρώσεις εμβολιασμού (Βουλτσίδου & Γαλάνης, 2021).

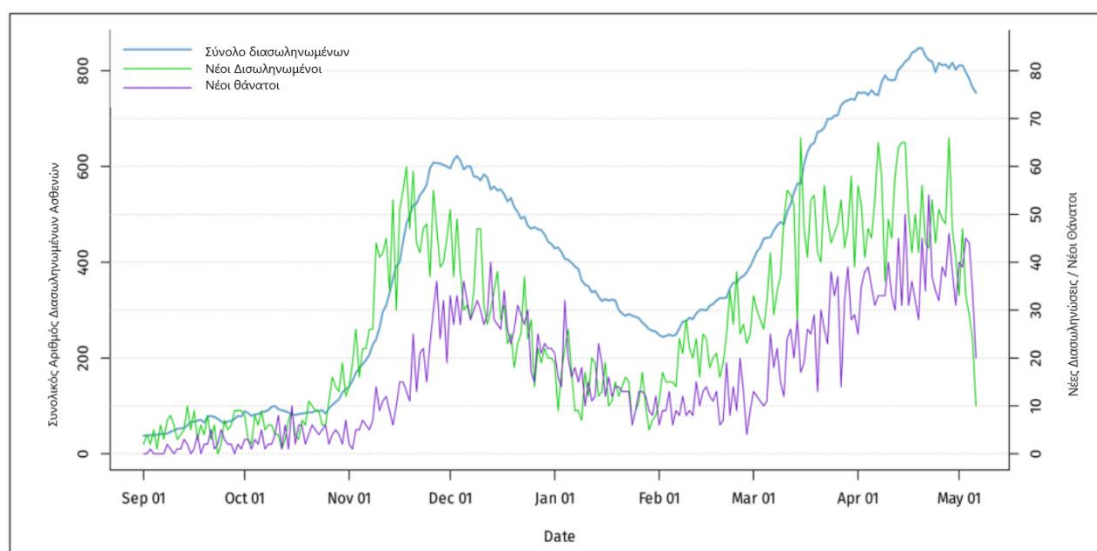
Οι αντιφάσεις μεταξύ των επιστημόνων και των εκπροσώπων της κυβέρνησης συνεχίζονται με τους γιατρούς να δηλώνουν ότι απαιτείται ενίσχυση του ΕΣΥ και λήψη σκληρών μέτρων και την κυβέρνηση από τη μια να λαμβάνει περιοριστικά μέτρα στις μετακινήσεις και από την άλλη να «επιτρέπει» σιωπηρά το συνωστισμό στα Μέσα Μαζικής Μεταφοράς.

Τέταρτο κύμα: Από το Νοέμβρη 2021

Τις ημέρες που ολοκληρώνεται η παρούσα μελέτη μια σημαντική αντίφαση έλαβε χώρα όσον αφορά την πληροφόρηση του κοινού από τους επίσημους κρατικούς φορείς και τους αρμόδιους υγειονομικούς φορείς, και πιο συγκεκριμένα τον Πρόεδρο της Επιτροπής διαχείρισης της πανδημίας, καθηγητή Σωτήρη Τσιόδρα. Ο κύριος Τσιόδρας, καθηγητής Παθολογίας Λοιμώξεων υπογράφει μαζί με τον κ. Θεόδωρο Λύτρα, καθηγητή Επιδημιολογίας μελέτη η οποία φανερώνει την αδυναμία και την ανεπάρκεια του συστήματος υγείας να ανταποκριθούν στις αυξημένες ανάγκες για νοσηλεία των ασθενών COVID-19, εντός και εκτός ΜΕΘ. Πρόκειται για τη μελέτη «Total patient load, regional disparities and in-hospital mortality of intubated COVID-19 patients in Greece, from September 2020 to May 2021», που δημοσιεύτηκε στο Scandinavian Journal of Public Health. Σύμφωνα με τους Lytras & Tsiodras, (2021), η θνητότητα των νοσηλευμένων ασθενών με βαριά συμπτώματα επηρεάζεται αρνητικά από τον μεγάλο φόρτο εργασίας και την ανάγκη νοσηλείας μεγάλου αριθμού ασθενών, καθώς

και από περιφερειακές ιδιαιτερότητες. Συνεπώς, απαιτείται η ενδυνάμωση του συστήματος υγείας και των παρεχόμενων υπηρεσιών υγείας, με εστίαση στην ισότητα και την ποιότητα της φροντίδας υγείας, και όχι απλώς στην αύξηση της δυναμικότητας. Η έρευνα μελετά περιπτώσεις ασθενών από την 1^η Σεπτεμβρίου 2020 μέχρι την 6^η Μαΐου 2021. Το διάγραμμα που ακολουθεί δείχνει τη διασπορά των διασωληνωμένων ασθενών, τους νέους διασωληνωμένους και τους θανάτους για το εν λόγω διάστημα.

Σχήμα 1: Διασπορά διασωληνωμένων ασθενών, νέοι διασωληνωμένοι και θάνατοι, πηγή: Lytras & Tsiodras (2021:2)

Οι μελετητές καταλήγουν ότι η αύξηση της θνητότητας δεν συμβαίνει μόνο όταν οι δυνατότητες του συστήματος υγείας είναι οριακές, εξαιτίας του αυξημένου αριθμού νοσηλειών, αλλά και όταν παρουσιάζονται μέτρια επίπεδα πληρότητας και υπάρχουν διαθέσιμοι πόροι. Συνεπώς, προκειμένου να προληφθούν θάνατοι, απαιτείται η μεγαλύτερη επένδυση στην υγεία και η αύξηση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών υγείας.

Τα στοιχεία είναι αδιαμφισβήτητα, ωστόσο, η δημοσίευση της παραπάνω μελέτης φανέρωσε την αναντιστοιχία μεταξύ των δηλώσεων των εκπροσώπων της κυβέρνησης, οι οποίοι δηλώνουν ότι δεν τα γνώριζαν, και των συγγραφέων, οι οποίοι δηλώνουν ότι είχαν ενημερώσει τους αρμόδιους. Συγκεκριμένα ο κύριος Λύτρας, με ανάρτησή του στο twitter δηλώνει :

:

«Με περισσότερους από 400 διασωληνωμένους, χάνουμε ασθενείς που αναμένεται να ζούσαν αν νοσηλεύονταν υπό άλλες συνθήκες. Επιπλέον, έχουμε κραυγαλέα και απαράδεκτη 'υγειονομική ανισότητα' μεταξύ Αττικής και υπόλοιπης Ελλάδας».

Εικόνα 1: Δηλώσεις Λύτρα, πηγή: <https://twitter.com/theodorelytras/status/1470790742411030528>

Από την άλλη, λίγες ημέρες πριν, ο Πρωθυπουργός, από το βήμα της Βουλής είχε δηλώσει ότι δεν έχει υπόψη του μελέτη που να βελτιώνει την υγεία των βαρέως πασχόντων η κλίνη σε ΜΕΘ. Πιο συγκεκριμένα, ο Πρωθυπουργός δήλωσε την 1^η Δεκεμβρίου 2021 (Πρακτικά Βουλής, 2021: 3016):

«Υπάρχουν σήμερα ασθενείς διασωληνωμένοι εκτός ΜΕΘ; Ναι, υπάρχουν. Είναι σε κρεβάτι με κανονική φροντίδα; Είναι. Έχουμε ενδείξεις ότι έχουμε μεγαλύτερη θνησιμότητα σε αυτούς τους ασθενείς, σε σχέση με αυτούς οι οποίοι είναι στις μονάδες εντατικής θεραπείας; Δεν έχω τέτοια ένδειξη. Δεν έχω. Έχετε εσείς; Φέρτε τη!»

Συνεπώς, παρατηρείται μία σημαντική αντίφαση μεταξύ των άμεσα εμπλεκομένων στη διαχείριση της πανδημίας και μάλιστα, οι δηλώσεις αμφοτέρων καταδεικνύουν την έλλειψη συντονισμού, αλλά και τις βαρύτατες ευθύνες τόσο της κυβέρνησης όσο και των επιστημόνων που είναι κατεξοχήν αρμόδιοι για τη διαχείριση της πανδημίας. Μάλιστα, το συγκεκριμένο γεγονός μπορεί να κλονίσει σημαντικά την εμπιστοσύνη των πολιτών, αφού αποδεικνύει τον αδικαιολόγητο θάνατο εκατοντάδων συνανθρώπων, οι οποίοι θα μπορούσαν να είχαν αποφευχθεί και φανερώνει την ελλιπή αποτελεσματικότητα στη διαχείριση της πανδημίας.

Μια άλλη σχετική αντίφαση αφορά ξανά την αναντιστοιχία μεταξύ των δηλώσεων της κυβέρνησης και του προέδρου της Πανελλήνιας Ομοσπονδίας Εργαζομένων στα Δημόσια Νοσοκομεία. Την ώρα που οι πολίτες είναι ιδιαίτερα κουρασμένοι και καταβεβλημένοι από την πανδημία και τις επιπτώσεις της και στην Ελλάδα τα κρούσματα και οι ανάγκες για διασωλήνωση των ασθενών αυξάνονται συνεχώς, αντιφατικές δηλώσεις έρχονται στη δημοσιότητα. Από τη μία, οι εκπρόσωποι της κυβέρνησης αναφέρονται στην οριακή κατάσταση που επικρατεί στα νοσοκομεία, και σε πληρότητα 97% έως 98% στις ΜΕΘ, από την άλλη ο Πρόεδρος της ΠΟΕΔΗΝ, Μιχάλης Γιαννάκος, δήλωσε ότι αφήνονται κενές κλίνες ΜΕΘ ώστε να χρησιμοποιηθούν κατ' επιλογή για σημαίνοντα πρόσωπα. Μάλιστα, την ίδια στιγμή υπάρχουν περισσότεροι από 100 ασθενείς διασωληνωμένοι εκτός ΜΕΘ. Οι δηλώσεις έγιναν στην κρατική τηλεόραση στην εκπομπή «Στον Αέρα» στις 9/12/2021, στις 7:49 (ertnews, 2021). Σχετικό απόσπασμα αναφέρεται παρακάτω:

«...Έχουμε 705 διασωληνωμένους ασθενείς και οι διαθέσιμες κλίνες ΜΕΘ είναι 647. Ως εκ τούτου λοιπόν υπάρχουν δεκάδες διασωληνωμένοι ασθενείς εκτός. Αυτό που είπα εγώ, δε μίλησα εγώ για VIP ΜΕΘ, αυτό που είπα και επαναλαμβάνω είναι το εξής: γιατί σε όλη τη διάρκεια της ημέρας από το πληροφοριακό σύστημα του Υπουργείου Υγείας υπάρχουν διαθέσιμες κλίνες ΜΕΘ και το έχουμε δει και το Υπουργείο ανακοινώνει 98% πληρότητα, όταν ξέρουμε ότι 110 και παραπάνω είναι εκτός ΜΕΘ. Η πληρότητα θα έπρεπε να είναι 100%, και γιατί όταν υπάρχει κάποιος επώνυμος βρίσκει πιο γρήγορα ΜΕΘ σε σχέση με άλλους ασθενείς που μπορεί να καταλήγουν και διασωληνωμένοι στους θαλάμους...».

Για άλλη μια φορά δημιουργούνται αντιφάσεις μεταξύ των δηλώσεων των εκπροσώπων υγείας και της κυβέρνησης, γεγονός που επηρεάζει την άποψη των πολιτών, αλλά και αυξάνει την ανασφάλεια και το φόβο τους.

Η αναξιοπιστία που δημιουργείται έχει επιπτώσεις και στη συμπεριφορά των πολιτών όσον αφορά την πρόληψη της πανδημίας.

Πηγαίνοντας λίγο πιο πίσω, ο κύριος Τσιόδρας το Μάιο του 2020, αναφέρθηκε ακριβώς στις αντιφάσεις της επιστημονικής κοινότητας και τόνισε ότι η αβεβαιότητα είναι δεδομένη, αφού ακόμη δεν υπάρχουν ακριβή επιστημονικά δεδομένα. Ωστόσο, όταν ρωτήθηκε για τους θανάτους από κορωνοϊό, έκανε μια δήλωση η οποία δημιούργησε για μια ακόμη φορά αντίφαση και αμφιβολία. Πιο συγκεκριμένα, δήλωσε κατά την ενημέρωση των διαπιστευμένων συντακτών, στις 06 Μαΐου 2020, ότι *«Αν είχαμε το ελεύθερο να κρίνουμε κατά το δοκούν αν είναι ή δεν είναι από τον νέο ιό ο θάνατος, τότε θα υποεκτιμούσαμε τους θανάτους, θα καταγράφαμε λιγότερους θανάτους, θα προσπαθούσαμε να δώσουμε μια ψεύτικα καλύτερη εικόνα για τη χώρα και φυσικά δεν θα τηρούσαμε τις ευρωπαϊκές οδηγίες ... παρατηρούμε μεγάλες αυξήσεις των θανάτων, πολύ υψηλότερες των καταγεγραμμένων εργαστηριακά επιβεβαιωμένων θανάτων από το νέο ιό. Άρα, μεγάλο μέρος αυτής της αύξησης αποδίδεται στο νέο ιό και στην υποδιάγνωσή του, παρότι δεν έχει επιβεβαιωθεί εργαστηριακά»* (ΕΟΔΥ, 2020γ).

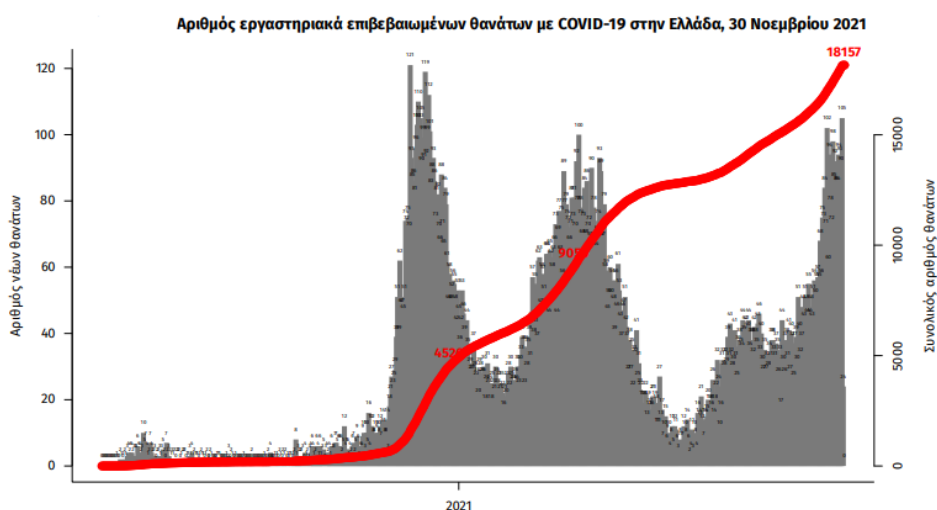
Αυτό γίνεται διότι σύμφωνα με τις Ευρωπαϊκές οδηγίες, εάν κάποιος ασθενής καταλήξει, και έχει δηλωθεί ως ασθενής COVIDπριν, χρειάζεται να περάσει καιρός και να βρεθεί αρνητικός στον ιό για να μην καταγραφεί ως ασθενής που πέθανε από COVID. Αυτό το γεγονός αυξάνει πιθανότατα τα νούμερα θανάτων από κορωνοϊό. Ωστόσο, οι δηλώσεις του κ. Τσιόδρα δημιούργησαν σειρά αντιδράσεων στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης όπου οι «συνωμοσιολόγοι» εκμεταλλεύτηκαν τις δηλώσεις και τις χρησιμοποίησαν κατά το δοκούν, ενισχύοντας για μια ακόμη φορά την αμφιβολία του κοινού σχετικά με την επικινδυνότητα του ιού, τον πραγματικό αριθμό θανάτων κ.α.

Τα αποτελέσματα του επικοινωνιακού λόγου και των αντιφάσεων

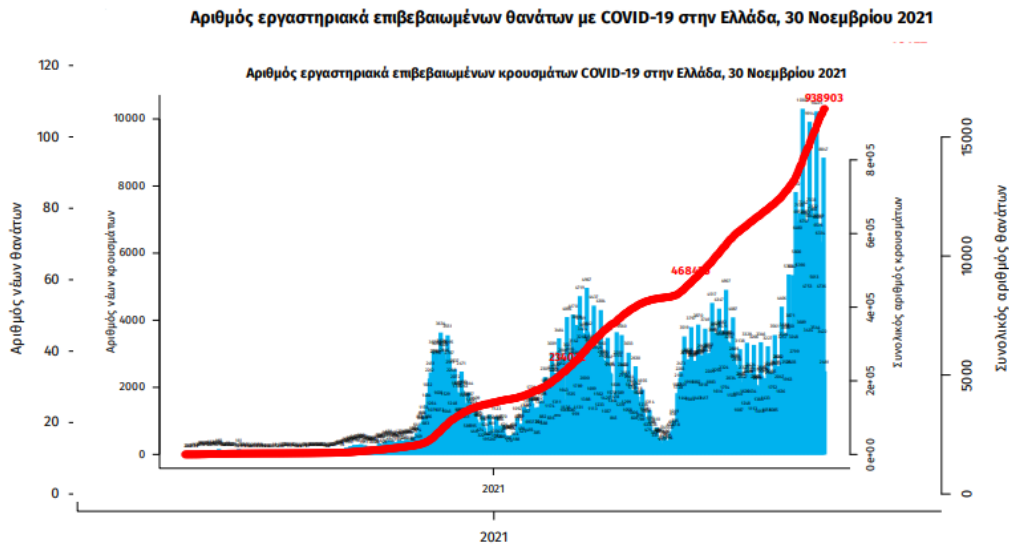
Παραπάνω έγινε αναφορά σε χαρακτηριστικά παραδείγματα της επίσημης επικοινωνιακής πολιτικής και των αντιφάσεων που αναφέρονται τόσο στις απόψεις και επίσημες δηλώσεις των φορέων υγείας, όσο και σε αυτές των μελών της κυβέρνησης στην Ελλάδα. Βέβαια, όπως φάνηκε και από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση που

προηγήθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο, ανάλογες αντιφάσεις υπήρξαν και σε άλλες χώρες.

Τα αποτελέσματα των αντιφάσεων είναι σημαντικά και μπορούν να εντοπιστούν τόσο στα επίσημα στοιχεία που αφορούν την πανδημία, όσο και στις απόψεις και συμπεριφορές των πολιτών. Όσον αφορά τα επίσημα στοιχεία, η Ελλάδα βρίσκεται ανάμεσα στις χώρες με τα υψηλότερα ποσοστά κρουσμάτων στην Ευρώπη. Στις 30 Νοεμβρίου 2021 ο συνολικός αριθμός των κρουσμάτων ήταν 938.903, ενώ οι επιβεβαιωμένοι θάνατοι ήταν 18.157 (1.698 ανά εκατομμύριο). Πρόκειται για μια ραγδαία αύξηση, όπως φαίνεται και στα ακόλουθα διαγράμματα. Ακόμη, όσον αφορά την εμβολιαστική κάλυψη αυτή αγγίζει το 60% σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία (eody, 2021).

Σχήμα 2: Αριθμός εργαστηριακά επιβεβαιωμένων θανάτων με Covid19 στην Ελλάδα, 30 Νοεμβρίου 2021, πηγή: (eody, 2021)

Σχήμα 3: Αριθμός εργαστηριακά επιβεβαιωμένων θανάτων με Covid19 στην Ελλάδα, 30 Νοεμβρίου 2021, πηγή: (eody, 2021)

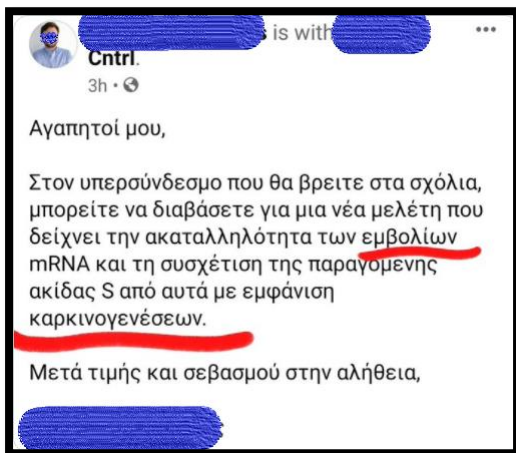
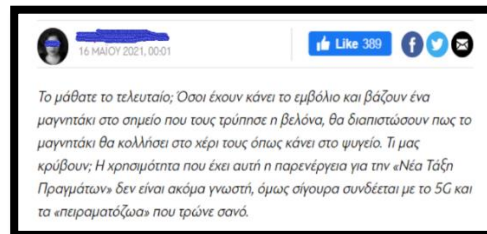
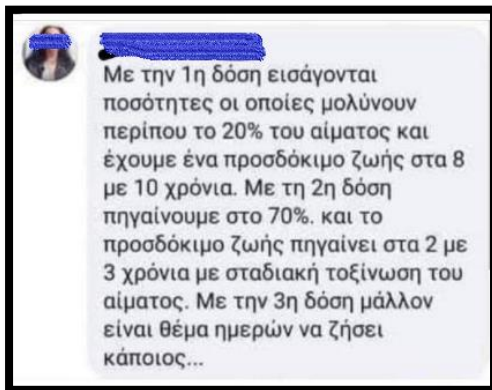
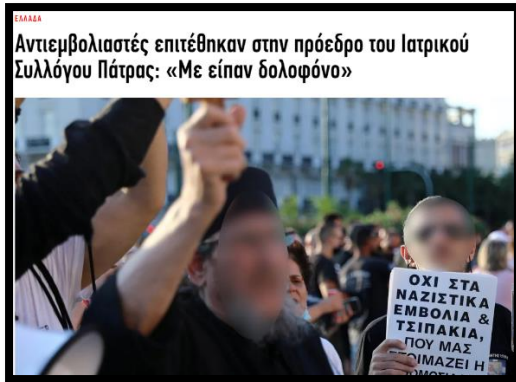
Οι φορείς υγείας αναφέρουν πως «τα εμβόλια εμφανίζουν εξαιρετική αποτελεσματικότητα σχετικά με τη σοβαρή νόσο, δηλαδή νοσηλεία σε ΜΕΘ, διασωληνώσεις και θάνατο σε όλες τις ηλικίες» (Υπουργείο Υγείας, 2021β). Από την άλλη το ποσοστό εμβολιασμών είναι χαμηλό. Συνεπώς, μπορεί να θεωρηθεί ότι η σημερινή ιδιαίτερα αρνητική κατάσταση οφείλεται εν μέρει και στον τρόπο επικοινωνιακής διαχείρισης της πανδημίας. Τα αποσπασματικά και αντιφατικά μέτρα και ο διχασμός που δημιουργήθηκε μεταξύ εμβολιασμένων – ανεμβολίαστων με την έντονη αναφορά των αρμοδίων στην «ατομική ευθύνη» συνέβαλε σε αυτή την κατάσταση.

Η Ελλάδα βρίσκεται στις τελευταίες θέσεις όσον αφορά την αποτελεσματική διαχείριση της πανδημίας στην Ευρώπη και τον κόσμο, πίσω από πολλές ευρωπαϊκές χώρες. Σύμφωνα με το σχετικό δείκτη του Bloomberg η χώρα λαμβάνει σκορ 66,3 στα 100. Πρόκειται για τον δείκτη Covid resilience Ranking που αναπτύσσει το Bloomberg κάθε μήνα και μετρά πόσο επιτυχημένα αντιμετωπίζουν την πανδημία 53 χώρες, με βάση 12 μεταβλητές, όπως η ποιότητα του συστήματος υγείας, η εμβολιαστική κάλυψη, κ.α. (Euro2day, 2021). Επίσης, σύμφωνα με σχετική δημοσκόπηση, περισσότερο από το 50% των ερωτηθέντων δήλωσαν ότι είναι δυσαρεστημένοι με τον τρόπο αντιμετώπισης της πανδημίας (lifo, 2021).

Εξάλλου και οι ίδιες δηλώσεις των αρμοδίων, όπως του Καθηγητή Τσιόδρα που είναι και ο κατεξοχήν αρμόδιος για την διαχείριση της πανδημίας όλο αυτό το διάστημα, φανερώνουν την σημαντική επιρροή των μη ειδικών στην πορεία της πανδημίας. Πιο συγκεκριμένα, σε εκδήλωση του Πανεπιστημίου Αθηνών δήλωσε πως: «στην αρχή «ακούγαμε τους ειδικούς, προσέχαμε, συμμορφωνόμασταν με τους κανόνες προστασίας και δεν ακούγαμε αντιεπιστημονικές και επικριτικές απόψεις» (Βέργου, 2021).

Μια ακόμη πτυχή της μη επιτυχημένης επικοινωνιακής πολιτικής σχετικά με την πανδημία είναι η ύπαρξη αρνητών, οι οποίοι βρήκαν βήμα, είτε για να υπερασπιστούν όπως διατείνονται – τα προσωπικά τους δικαιώματα, είτε για να αποκτήσουν δημοσιότητα οι θεωρίες συνωμοσίας τους. Όποιος και αν είναι ο λόγος, το αποτέλεσμα είναι να επηρεάζουν σημαντική μερίδα του πληθυσμού η οποία μπροστά στις αντιφάσεις της επίσημης πληροφόρησης και την αμφιβολία, δεν απορρίπτει τα φαινόμενα αυτά. Παρακάτω, μέσω εικόνων, που, επίσης, αποτελούν δυνατό επικοινωνιακό μέσο, παρουσιάζονται οι «αντιδράσεις» κατά της πανδημίας και των μέτρων οι οποίες εν πολλοίς οφείλονται στην παραπληροφόρηση.

Εικόνες 2-9: Οι αντιδράσεις των πολιτών στα μέτρα πρόληψης της πανδημίας, πηγή: Εικόνες από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, <https://www.facebook.com/groups/305470357395704/>

Σύμφωνα με την έρευνα Flash Eurobarometer: State of the European Union που διεξήχθη στην Ευρώπη σχετικά με τις αιτίες που οδηγούν τους πολίτες να μην εμβολιαστούν, φαίνεται ότι οι περισσότεροι πιστεύουν ότι σε λίγο δεν θα υπάρχει πανδημία ή ότι γενικά η κατάσταση μεγαλοποιείται και ο κίνδυνος δεν είναι μεγάλος. Επίσης, πολλοί είναι αυτοί που υποστηρίζουν ότι τα εμβόλια είναι νέα, δεν είναι δοκιμασμένα και ενέχουν κινδύνους (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 2021).

Κεφάλαιο 5: Συμπεράσματα – προτάσεις

Η παρούσα μελέτη είχε σκοπό να αναδείξει τη σημασία της αντικειμενικής πληροφόρησης, ιδιαίτερα σε εποχές κρίσεων και για το σκοπό αυτό έγινε διερεύνηση των αντιφάσεων στην επικοινωνιακή διαχείριση της πανδημίας στην Ελλάδα. Πρώτος στόχος της εργασίας ήταν η παρουσίαση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας σχετικά με τις αντιφάσεις και τις επιπτώσεις όσον αφορά την επικοινωνιακή διαχείριση της πανδημίας, σε διεθνές επίπεδο. Παρουσιάστηκαν έρευνες σχετικά με την επικοινωνιακή διαχείριση της πανδημίας σε χώρες της Ευρώπης και παγκοσμίως και φάνηκε ότι οι κυβερνήσεις και οι φορείς υγείας δεν κατάφεραν σχεδόν σε καμία περίπτωση να διαχειριστούν αποτελεσματικά την επικοινωνία. Υπήρχαν καθυστερήσεις, εσκεμμένα ελλιπής πληροφόρηση για την αποφυγή πανικού, αναντιστοιχία δηλώσεων και πράξεων, έλλειψη συνεργασίας μεταξύ των φορέων, παραπληροφόρηση και αντιφάσεις.

Στη συνέχεια, διερευνήθηκαν οι αντιφάσεις στην περίπτωση της επικοινωνιακής στρατηγικής των επίσημων φορέων υγείας, και κρατικών φορέων, στην Ελλάδα. Η κατάσταση και στην Ελλάδα ήταν παρόμοια με αυτή σε άλλες χώρες. Αντιφάσεις μεταξύ δηλώσεων της κυβέρνησης και επιστημόνων, αντιφάσεις στις ίδιες τις δηλώσεις των επιστημόνων, ανεπαρκής τήρηση υγειονομικών μέτρων ακόμη και από τον ίδιο τον πρωθυπουργό, ελλιπής ενημέρωση σχετικά με τα στατιστικά, μη αποτελεσματική διαχείριση του εμβολιαστικού προγράμματος είναι μόνο κάποια από τα ευρήματα της έρευνας.

Ο τρίτος στόχος της έρευνας ήταν η διερεύνηση των επιπτώσεων των αντιφάσεων στην αντιμετώπιση της πανδημίας. Οι επιπτώσεις αφορούν τόσο στα επίσημα στοιχεία σχετικά με την πανδημία, όσο και στις απόψεις και συμπεριφορές των πολιτών. Η Ελλάδα βρίσκεται πλέον μεταξύ των χωρών που διαχειρίζονται λιγότερο αποτελεσματικά την κρίση, με μεγάλο, σε αναλογία πληθυσμού, αριθμό νεκρών από την πανδημία. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται, εκτός από τα στατιστικά, και από τις επίσημες δηλώσεις των επιστημόνων. Επίσης, είναι σημαντικός ο αριθμός των αρνητών, οι οποίοι βρήκαν βήμα, είτε για να υπερασπιστούν όπως διατείνονται – τα προσωπικά τους δικαιώματα, είτε για να αποκτήσουν δημοσιότητα οι θεωρίες συνωμοσίας τους. Το φαινόμενο αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό, αφού οι αρνητές

βρίσκουν βήμα στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης και η μη ορθολογική επίσημη επικοινωνιακή διαχείριση της πανδημίας αποτελεί πρόσφορο έδαφος. Το ζήτημα είναι ιδιαίτερα σημαντικό, αφού η εμπιστοσύνη των πολιτών στους επίσημους φορείς κλονίζεται με αποτέλεσμα την καθυστέρηση υιοθέτησης και απόδοσης των όποιων μέτρων, αλλά πιθανότατα την ίδια αντιμετώπιση των πολιτών σε μελλοντικές πανδημίες.

Ο τελευταίος στόχος αναφερόταν στην παρουσίαση τρόπων αντικειμενικής πληροφόρησης και αποφυγής αντιφάσεων, στην περίπτωση διαχείρισης κρίσεων. Ο στόχος αυτός επιτεύχθηκε μέσω της παρουσίασης στην ενότητα της βιβλιογραφικής ανασκόπησης, της επικοινωνίας στην περίπτωση διαχείρισης κρίσεων και κινδύνων. Πιο συγκεκριμένα φάνηκε ότι η επικοινωνία σε αυτές τις περιπτώσεις δεν πρέπει να θεωρείται μια ενέργεια όπου αποσπασματικές πληροφορίες μεταφέρονται από τον πομπό στο δέκτη, αλλά μια διαδικασία όπου οι εμπλεκόμενοι αλληλοεπιδρούν ώστε να αναπτυχθεί ένα κοινό πλαίσιο κατανόησης του προβλήματος. Με τον τρόπο αυτό, τα μηνύματα που αφορούν τον κίνδυνο χρειάζεται να οδηγούν στην αλλαγή συμπεριφορών παρουσιάζοντας την ενδεχόμενη απειλή και προτείνοντας συμπεριφορές που μπορεί να απομακρύνουν την απειλή αυτή. Χρειάζεται η ανάπτυξη διάφορων στρατηγικών, όπως η τοποθέτηση της κρίσης σε ένα γενικότερο πλαίσιο και η υπενθύμιση των αποτελεσματικών χειρισμών ανάλογων περιπτώσεων, η συνεχής παρακολούθηση των αναγκών και των προσδοκιών των διαφόρων ομάδων πολιτών, η ενίσχυση της εμπιστοσύνης και της παροχής έγκαιρης, ακριβούς, συγκεκριμένης, επαρκούς και κατανοητής πληροφόρησης. Τέλος, χρειάζεται οι πολίτες να κατανοούν την πληροφορία και την άμεση σχέση της με το μήνυμα, να κατανοούν τους κινδύνους που διατρέχουν από τη μη συμμόρφωση, να αποφασίσουν ότι πρέπει να ενεργήσουν σύμφωνα με την παρεχόμενη πληροφόρηση και να αναλάβουν δράση.

Συμπερασματικά, μπορούν να γίνουν οι ακόλουθες παρατηρήσεις. Αρχικά, η διαχείριση της πανδημίας στην Ελλάδα δεν έγινε με τρόπο συγκεκριμένο και δεν ακολουθήθηκε μία κοινή γραμμή από τους επιστήμονες και τους εκπροσώπους της κυβέρνησης. Υπήρξαν σημαντικές αντιφάσεις, τόσο μεταξύ των ανακοινώσεων και των πράξεων, όσο και μεταξύ των όσων ανακοινώνονταν από διαφορετικούς φορείς. Μάλιστα, αυτή η ανακολουθία διατηρήθηκε καθ' όλη τη διάρκεια της πανδημίας και εξακολουθεί να υφίσταται, με τελευταίο και ίσως πιο σημαντικό περιστατικό αυτό που

αναφέρεται στη μελέτη των επιστημόνων σχετικά με την αποτελεσματικότητα της λειτουργίας του συστήματος υγείας.

Οι αντιφάσεις δημιούργησαν σημαντικές αμφιβολίες στους πολίτες, με αποτέλεσμα να μην τηρούνται τα μέτρα στο βαθμό που αυτό ήταν επιθυμητό, ενώ να αμφισβητείται και η αποτελεσματικότητα όλων των μορφών πρόληψης και θεραπείας. Χαρακτηριστική είναι η αντίδραση των πολιτών στον εμβολιασμό, ο οποίος, υπό κανονικές συνθήκες αποτελεί βασική μέθοδο πρόληψης και προστασίας των πολιτών και μάλιστα, επισήμως είναι η μέθοδος που συνέβαλε στην εξάλειψη σημαντικών μολυσματικών ασθενειών. Επίσης, θεωρείται βασικό «όπλο» στα χέρια των φορέων υγείας και των επίσημων φορέων, ώστε να μειώνεται η ανάγκη παροχής ιατρικής περίθαλψης και να εξοικονομούνται πόροι ώστε να καλύπτονται ανάγκες, κάτι που στην περίοδο της πανδημίας είναι ιδιαίτερα σημαντικό (OdisAdaora, 2019).

Οι αντιδράσεις και η γενικότερη συμπεριφορά των πολιτών οφείλεται σε σημαντικό βαθμό στην έλλειψη «κοινής γραμμής» η οποία έδωσε «βήμα» σε όσους επιθυμούν να επηρεάσουν ακόμη περισσότερο τους πολίτες που δεν έχουν ακόμη πειστεί για τη σοβαρότητα της κατάστασης. Εξάλλου, η ύπαρξη των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης, όπου η πληροφόρηση είναι άμεση, αφιltrάριστη και απευθύνεται σε όλους, κάνει ακόμη πιο εύκολη τη διασπορά ψευδών ειδήσεων και τη δημιουργία εντυπώσεων. Η κυβέρνηση δεν έθεσε από την αρχή της πανδημίας τους όρους επικοινωνίας με τους πολίτες. Υπήρξαν καθυστερήσεις, παραπληροφόρηση από τους ίδιους τους επίσημους εκπροσώπους, ενώ αν και επίσημα η πληροφόρηση γινόταν μέσω της κρατικής τηλεόρασης και από συγκεκριμένα πρόσωπα, υπήρχαν και αποσπασματικές δηλώσεις. Επιπλέον, οι φορείς υγείας δεν τήρησαν σταθερή στάση, ούτε ενημέρωσαν επαρκώς για την αλλαγή όταν αυτή συνέβαινε, όσον αφορά τα προληπτικά μέτρα, με αποτέλεσμα οι πολίτες να μπερδεύονται, να διχάζονται και τελικά να μην πείθονται.

Η παρούσα μελέτη, όπως κάθε μελέτη υπόκειται σε περιορισμούς, οι οποίοι δίνουν το έναυσμα για περαιτέρω μελέτη. Συνεπώς, προτείνεται περαιτέρω έρευνα, με τη χρήση άλλων μεθοδολογικών προσεγγίσεων, όπως οι συνεντεύξεις ή η έρευνα πεδίου, ώστε να επαληθευτούν - ή όχι - τα αποτελέσματα και να αναδειχθούν και νέες πτυχές του ζητήματος. Εξάλλου, η πανδημία βρίσκεται ακόμη σε εξέλιξη και όλα τα δεδομένα δεν έχουν αποκρυσταλλωθεί. Παρόλα αυτά, η παρούσα έρευνα συμβάλλει στην ανάδειξη

της σημασίας της υπεύθυνης πληροφόρησης, η οποία στη σημερινή εποχή της υπερπληροφόρησης είναι σημαντική, ιδιαίτερα στις περιπτώσεις διαχείρισης κρίσεων και κινδύνων, όπως είναι η πανδημία. Η εμπιστοσύνη των πολιτών στους επίσημους φορείς είναι περισσότερο από ποτέ απαραίτητη και ταυτόχρονα λιγότερο από ποτέ δεδομένη. Απαιτείται, επομένως, αναθεώρηση των στρατηγικών και μεθόδων που η επικοινωνιακή πολιτική εφαρμόζεται και η πληροφορία διαχέεται στους πολίτες.

Βιβλιογραφία

- Al-Omoush, K., Zardini, A., Al-Qirem, R. & Rebeiro-Navarrete, S., 2021. Big crisis data, contradictions and perceived value of social media crowdsourcing in pandemics. *Economic Research*, 34(1), pp. 450-468.
- alphavita, 2020. «Ο Μητσοτάκης πήγε στην Πάρνηθα όπως κάθε πολίτης» - Σχόλιο Πέτσα για τη φωτογραφία. [Ηλεκτρονικό]
Available at: https://www.alfavita.gr/politiki/338932_o-mitsotakis-pige-stin-panitha-opos-kathe-politis-sholio-petsa-gia-ti-fotografia
[Πρόσβαση 27 10 2021].
- Baker, P., Haberman, M. & Glanz, J., 2020. *Tensions Persist Between Trump and Medical Advisers Over the Coronavirus*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.nytimes.com/2020/04/03/us/politics/coronavirus-trump-medical-advisers.html>
[Πρόσβαση 13 11 2021].
- Bassey, M., 2006. *Case Study research in Educational Settings*. Philadelphia: Open University Press.
- Burton-Jeangros, C., 2019. Epidemics and risk communication: Why are lessons not learned?. Στο: *Managing the global health response to epidemics*. New York: Routledge, pp. 105-125.
- Carey, J., 2009. *Communication as culture: Essays on media and society (Revised)*. New York / London: Routledge.
- Cheng, H.-Y., Li, S.-Y. & Yang, C.-H., 2020. Initial rapid and proactive response for the COVID-19 outbreak – Taiwan’s experience. *Journal of the Formosan Medical Association*, 119(4), pp. 771-773.
- Chen, S., 2021. *Public health officials are failing to communicate effectively about AstraZeneca*, s.l.: s.n.
- Clark, B., Brudney, J. & Jang, S., 2013. Coproduction of government services and the new information technology: Investigating the distributional bias. *Public Administration Review*, 73(5), pp. 687-701.

- Coombs, W., 1995. Choosing the right words: The development of guidelines for the selection of the ‘appropriate’ crisis-response strategies. *Management communication quarterly*, 8(4), pp. 447-476.
- Coombs, W. & Holladay, S., 2009. Further explorations of post-crisis communication: Effects of media and response strategies on perceptions and intentions. *Public relations review*, 35(1), pp. 1-6.
- Crowe, S. και συν., 2011. *The case study approach*. s.l.:BMC Medical Research Methodology.
- Duchatel, M., Godement, F. & Zhu, V., 2020. *Fighting COVID-19: East Asian Responses to the Pandemic*, s.l.: Institut Montaigne - Policy Paper.
- Egelhoff, W. & Sen, F., 1992. An information-processing model of crisis management. *Management Communication Quarterly*, Τόμος 5, pp. 443-484.
- eody, 2021. *Επιδημιολογικός χάρτης*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://eody.gov.gr/epidimiologiki-apeikonisi/>
[Πρόσβαση 01 12 2021].
- ertnews, 2021. *Γιαννάκος – ΠΟΕΛΗΝ για ΜΕΘ: Προωθούνται πιο γρήγορα οι “VIP” – Δεν ήρθε εισαγγελίας στο Αγρίνιο – Μ. Παγώνη: Καμία καταγγελία στην ΕΙΝΑΠ*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.ertnews.gr/eidiseis/ellada/giannakos-poedin-gia-meth-proothoyntai-pio-grigora-oi-eponymoi-den-irthe-eisaggeleas-sto-agrinio-m-pagoni-den-yparchei-kataggelia-stin-einap/>
[Πρόσβαση 17 12 2021].
- Euro2day, 2021. *Επεσε στην 23η θέση η Ελλάδα στη διαχείριση της πανδημίας*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.euro2day.gr/news/economy/article/2103232/epese-sthn-23h-thesh-h-ellada-sth-diaheirish-ths-p.html>
[Πρόσβαση 05 12 2021].
- Fiske, T., 2010. *Εισαγωγή στην επικοινωνία*. Αθήνα: Αιγόκερως.
- Flichy, P., 2004. *Η ιστορία της σύγχρονης επικοινωνίας, Δημόσια Σφαίρα και Ιδιωτικός Βίος*. Αθήνα: Κάτοπτρο.
- Frisby, B., Veil, S. & Sellnow, T., 2014. Instructional messages during health-related crises: Essential content for self-protection. *Health communication*, 29(4), pp. 347-354.

- Frooman, J., 1999. Stakeholder influence strategies. *Academy of Management Review*, Τόμος 24, pp. 191-205.
- Gardikiotis, A. και συν., 2021. Emotional and Cognitive Responses to COVID-19 Information Overload under Lockdown Predict Media Attention and Risk Perceptions of COVID-19. *Journal of Health Communication*, 26(6), pp. 434-442.
- Geldsetzer, P., 2020. Knowledge and perceptions of COVID-19 among the general public in the United States and the United Kingdom: a cross-sectional online survey. *Annals of Internal Medicine*, Τόμος 173, pp. 157-160.
- govgr, 2021. Ανακοίνωση της Εθνικής Επιτροπής Εμβολιασμών, 14/06/2021. [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://emvolio.gov.gr/an01> [Πρόσβαση 26 10 2021].
- Hampel, J., 2006. Different concepts of risk – A challenge for risk communication. *International Journal of Medical Microbiology*, 1(22), pp. 5-10.
- Herman, A., 2021. Indonesian government's public communication management during a pandemic. *Problems and Perspectives in Management*, 19(1), pp. 244-256.
- Huang, H., Peng, Z., Wu, H. & Xie, Q., 2020. A big data analysis on the five dimensions of emergency management information in the early stage of COVID-19 in China. *Journal of Chinese Governance*, 5(2), pp. 213-233.
- iatronet, 2021. Ανακοίνωση της Εθνικής Επιτροπής Εμβολιασμών, 14/06/2021. [Ηλεκτρονικό] Available at: https://www.iatronet.gr/media/articles/rel_files/10037-anakastro21.pdf [Πρόσβαση 10 11 2021].
- Jennings, W. και συν., 2021. Lack of Trust, Conspiracy Beliefs, and Social Media Use Predict COVID-19 Vaccine Hesitancy. *Vaccines*, 9(593), pp. 1-14.
- Jurkowitz, M. & Mitchell, A., 2020. *Older Americans continue to follow COVID-19 news more closely than younger adults.* [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://www.pewresearch.org/journalism/2020/04/22/older-americans-continue-to-follow-covid-19-news-more-closely-than-younger-adults/> [Πρόσβαση 12 12 2021].
- Kelly, H., 2011. The classical definition of a pandemic is not elusive. *Bulletin of the World Health Organization*, 89(7), pp. 540-541.

- Krausz, M., Rupp, N., Reuter, C. & Habdank, M., 2020. Emergency response to COVID-19 in Canada: Platform development and implementation for eHealth in crisis management. *JMIR Public Health and Surveillance*, 6(2), p. e18995.
- Kyun, D., Kim, D. & Kreps, G., 2020. An Analysis of Government Communication in the United States During the COVID-19 Pandemic: Recommendations for Effective Government Health Risk Communication. *World Medical & Health Policy*, pp. 1-15.
- La, V. και συν., 2020. Policy response, social media and science journalism for the sustainability of the public health system amid the COVID-19 outbreak: The Vietnam lessons. *Sustainability*, 12(7).
- lifo, 2021. Πολιτική Δημοσκόπηση Alco: Δυσανεστημένο το 54% με την διαχείριση της πανδημίας. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.lifo.gr/now/politics/dimoskopisi-alco-dysarestimenoi-54-me-tin-diaheirisi-tis-pandimias>
[Πρόσβαση 25 11 2021].
- Lundgren, R. & McMakin, A., 2018. *Risk communication: A handbook for communicating environmental, safety, and health risks*. Hoboken: Wiley IEEE Press.
- Lytras, T. & Tsiodras, S., 2021. Total patient load, regional disparities and in-hospital mortality of intubated COVID-19 patients in Greece, from September 2020 to May 2021. *Scandinavian Journal of Public Health*, pp. 1-5.
- Melo, C. & Cabral, S., 2020. Pandemics and communication: an experimental assessment. *Brasilian Journal of Public Administration*, 54(4), pp. 735-757.
- Michail, D., Anastasiou, D., Palaiologou, N. & Avlogiaris, G. 2022. Social Climate and Psychological Response in the First Wave of the COVID-19 Pandemic in a Greek Academic Community. *Sustainability*, 14, 1576. <https://doi.org/10.3390/su14031576>
- Moreno, A., Fuentes-Lara, C. & Navarro, C., 2020. Covid-19 communication management in Spain: Exploring the effect of information-seeking behavior and message reception in public's evaluation. *El profesional de la información*, 29(4), pp. 1-15.
- Odis Adaora, I., 2019. Cost of Vaccine for Children Program from Center for Disease Control and Prevention According to Brandname. *Texila International Journal of Public Health*, Τόμος Special Edition, pp. 1-10.

- Pearson, C. & Clair, J., 1998. Reframing crisis management. *Academy of Management Review*, Τόμος 23, pp. 59-76.
- Roberts, N. και συν., 2021. Levels of resilience, anxiety and depression in nurses working in respiratory clinical areas during the COVID pandemic. *Respiratory Medicine*, Issue 176, pp. 1-8.
- Roslyng, M. & Eskjaer, M., 2017. Mediatized risk culture: News coverage of risk technologies. *health, risk and society*, 19(3-4), pp. 112-129.
- Schultz, F., Utz, S. & Goritz, A., 2011. Is the medium the message? Perceptions of and reactions to crisis communication via Twitter, blogs and traditional media. *Public relations review*, 37(1), pp. 20-27.
- Stephens, K., Malone, P. & Bailey, C., 2005. Communicating with stakeholders During a Crisis : Evaluating Message Strategies. *Journal of Business Communication*, Τόμος 42, pp. 390-417.
- Swire-Thompson, B. & Laser, D., 2020. Public health and online misinformation: Challenges and recommendations. *Annual Review of Public Health*, Τόμος 41, pp. 433-451.
- Tang, L., Bie, B., Park, S. & Zhi, D., 2018. Social media and outbreaks of emerging infectious diseases: A systematic review of literature. *American Journal of Infection Control*, 46(9), pp. 962-972.
- Vatavali, F., Gareiou, Z., Kehagia, F. & Zervas, E., 2020. Impact of COVID-19 on Urban Everyday Life in Greece. Perceptions, Experiences and Practices of the Active Population. *Sustainability*, 12(9410), pp. 1-17.
- Wang, W. & Ahern, L., 2015. Acting on surprise: Emotional response, multiple-channel information seeking and vaccination in the H1N1 flu epidemic. *Social influence*, 10(3), pp. 137-148.
- World Health Organization, 2020. *Risk communication and community engagement readiness and response to coronavirus disease (COVID-19): interim guidance*. s.l.:World Health Organization.
- World Health Organization, 2021. *Who Coronavirus (COVID-19) Dashboard*. [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://covid19.who.int/> [Πρόσβαση 10 11 2021].

- Yin, R., 2003. *Case Study research: Desings and Methods*. 3 επιμ. s.l.:Sage.
- Zarocostas, J., 2020. How to fght an infodemic. *Lancet*, Τόμος 395, p. 676.
- Βέργου, Ν., 2021. *Πανδημία αντιφάσεων...* [Ηλεκτρονικό]
Available at: https://www.efsyn.gr/ellada/ylgeia/314249_pandimia-antifaseon
[Πρόσβαση 01 11 2021].
- Βουλτσίδου, Ε. & Γαλάνης, Δ., 2021. *Το αλαλούμ με το AstraZeneca*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.tovima.gr/2021/06/22/politics/to-alaloum-me-to-astrazeneca/>
[Πρόσβαση 12 10 2021].
- Ελληνική Δημοκρατία-Πρωθυπουργός, 2020α. Μήνυμα του Πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη προς τους πολίτες για τον κορονοϊό. 11 03.
- Ελληνική Δημοκρατία-Πρωθυπουργός, 2020β. *Μήνυμα του Πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη προς τους πολίτες*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://primeminister.gr/2020/03/22/23615>
[Πρόσβαση 23 10 2021].
- Ελληνική Δημοκρατία-Πρωθυπουργός, 2020γ. *Σημεία από τη συνέντευξη Τύπου του Πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη στη Σαντορίνη για το άνοιγμα του ελληνικού τουρισμού*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://primeminister.gr/2020/06/13/24151>
[Πρόσβαση 30 10 2021].
- Ελληνική Δημοκρατία-Πρωθυπουργός, 2020δ. *Μήνυμα του Πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη προς τους πολίτες για το δεύτερο κύμα της πανδημίας και για τα μέτρα προστασίας της Δημόσιας Υγείας*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://primeminister.gr/2020/10/31/25151>
[Πρόσβαση 12 10 2021].
- ΕΟΔΥ, 2020. *Ενημέρωση διαπιστευμένων συντακτών υγείας από τον Υφυπουργό Πολιτικής Προστασίας και Διαχείρισης Κρίσεων Νίκο Χαρδαλιά, τον εκπρόσωπο του Υπουργείου Υγείας για το νέο κορονοϊό, Καθηγητή Σωτήρη Τσιόδρα και την Υπουργό Παιδείας και Θρησκευμάτων Νίκη Κεραμέω*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: https://eody.gov.gr/0429_briefing_covid19/
[Πρόσβαση 25 10 2021].

ΕΟΔΥ, 2020β. *Παρουσίαση Εθνικού Σχεδίου για την εμβολιαστική κάλυψη του πληθυσμού για την COVID-19 από τον Υπουργό Υγείας Βασίλη Κικίλια, την Πρόεδρο της Εθνικής Επιτροπής Εμβολιασμών Μαρία Θεοδωρίδου και τον Γ.Γ. ΠΦΥ Μάριο Θεμιστοκλέους.* [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://eody.gov.gr/paroyysi-ethnikoy-schedioug-gia-tin-emvoliastiki-kalypsi-toy-plithysmoy-gia-tin-covid-19-apo-ton-yπουργo-ygeias-vasili-kikilia-tin-proedro-tis-ethnikis-epitropis-emvoliastimon-maria-theodoridou-kai-to/>

[Πρόσβαση 25 10 2021].

ΕΟΔΥ, 2020γ. *Ενημέρωση διαπιστευμένων συντακτών υγείας από τον Υφυπουργό Πολιτικής Προστασίας και Διαχείρισης Κρίσεων Νίκο Χαρδαλιά και τον εκπρόσωπο του Υπουργείου Υγείας για το νέο κορονοϊό Καθηγητή Σωτήρη Τσιόδρα.* [Ηλεκτρονικό]

Available at: https://eody.gov.gr/056_covid/?print=print

[Πρόσβαση 20 10 2021].

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 2021. *Flash Eurobarometer: State of the European Union.* [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://www.europarl.europa.eu/at-your-service/files/be-heard/eurobarometer/2021/soteu-flash-survey/soteu-2021-report-en.pdf>

[Πρόσβαση 12 12 2021].

Ιωσηφίδης, Θ., 2008. *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες.* Αθήνα: Κριτική.

Καραγιαννίδης, Θ., 2020. *Οι αντιφάσεις και οι ανακρίβειες των Τσιόδρα και Κοντοζαμάνη για τα τεστ.* [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://tvxs.gr/news/ellada/oi-antifaseis-kai-oi-anakribeies-ton-s-tsiodra-kai-b-kontozamani>

[Πρόσβαση 23 10 2021].

Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών, 2021. *State of the LDCs*, s.l.: s.n.

Πρακτικά Βουλής, 2021. *Βουλή των Ελλήνων.* [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/a08fc2dd-61a9-4a83-b09a-09f4c564609d/es20211201.pdf>

[Πρόσβαση 12 12 2021].

Σακαλάκη, Μ., 1994. *Ψυχολογία της επικοινωνίας: Θεωρητικά ρεύματα & προοπτικές της Έρευνας.* Αθήνα: Παπαζήση.

Σιάρδος, Γ., 2005. *Μεθοδολογία Κοινωνιολογικής Έρευνας*. Θεσσαλονίκη: Ζήτη.

Υπουργείο Υγείας, 2020β. *ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΔΙΑΠΙΣΤΕΥΜΕΝΩΝ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΥΓΕΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΥΦΥΠΟΥΡΓΟ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΚΡΙΣΕΩΝ ΝΙΚΟ ΧΑΡΔΑΛΙΑ ΚΑΙ ΤΟΝ ΕΠΙΚΟΥΡΟ ΚΑΘΗΓΗΤΗ ΤΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΤΟΥ ΕΚΠΑ ΚΑΙ ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΕΜΠΕΙΡΟΓΝΩΜΟΝΩΝ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΥΓΕΙΑΣ.* [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://eody.gov.gr/wp-content/uploads/2020/08/deltio-typou-covid-25082020.pdf>

[Πρόσβαση 27 10 2021].

Υπουργείο Υγείας, 2020. *Δελτίο Τύπου: Ενημέρωση διαπιστευμένων συντακτών υγείας από τον Υφυπουργό Πολιτικής Προστασίας και Διαχείρισης Κρίσεων Νίκο Χαρδαλιά και τον εκπρόσωπο του Υπουργείου Υγείας για το νέο κορονοϊό, Καθηγητή Σωτήρη Τσιόδρα.* [Ηλεκτρονικό]

Available at: https://eody.gov.gr/wp-content/uploads/2020/04/0408_briefing_covid19.pdf

[Πρόσβαση 23 10 2021].

Υπουργείο Υγείας, 2021β. *Ανακοινώσεις σχετικά με την αποτελεσματικότητα του εμβολιαστικού προγράμματος στην Ελλάδα από τον Καθηγητή Σωτήρη Τσιόδρα.* [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://www.moh.gov.gr/articles/ministry/grafeio-typoy/press-releases/9590-paroysiash-kathhghth-s-tsiodra>

[Πρόσβαση 13 11 2021].

Υπουργείο Υγείας, 2021. *Γνωμοδότηση της Εθνικής Επιτροπής Εμβολιασμών για την επέκταση χρήσης του εμβολίου AstraZeneca/Oxford σε άτομα όλων των ηλικιών.* [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://www.moh.gov.gr/articles/health/dieythynsh-dhmosias-ygieinhs/emboliasmoi/systaseis-emboliasmoy-kata-thn-periodo-ths-pandhmias-covid19/8564-gnwmodothsh-ths-ethnikhs-epitrophs-emboliasmwn-gia-thn-epektash-xrhshs-toy-emboliou-astrazeneca-oxford-se-ato>

[Πρόσβαση 11 11 2021].

ΦΕΚ 1082/20, 2020. *Κοινή Υπουργική Απόφαση Αριθμ. Δια/ΓΠ.οικ. 21285/2020 - ΦΕΚ 1082/Β/29-3-2020: Παράταση ισχύος της κοινής απόφασης των Υπουργών Παιδείας και Θρησκευμάτων και Υγείας με αρ. 2867/Υ1/16-3-2020 (Β' 872) έως τις 11.04.2020.*

[Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ygeia/astheneies/koine-upourgike-apophase-diagp-oik-21285-2020.html>

[Πρόσβαση 25 10 2021].

Χατζηπαλαμουτζή, Χ., 2020. *Τσιόδρας: Οι επιστημονικές αντιφάσεις και τα σενάρια συνωμοσίας.* [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://healthpharma.gr/public-health/tsiodras-oi-epistimonikes-antifaseis-kai-ta-senaria-synomosias/>

[Πρόσβαση 01 12 2021].

Ψαρρά, Α., 2020. *Ησυχία, ο πρωθυπουργός αθλείται.* [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://www.efsyn.gr/node/271328>

[Πρόσβαση 12 11 2021].

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Το Διάγγελμα του πρωθυπουργού για το 2^ο lockdown

πηγή: Ελληνική Δημοκρατία-Πρωθυπουργός, (2020δ)

Συμπολίτες μου,

Από την Τρίτη το πρωί και για ένα μήνα τίθεται σε ισχύ ένα πρόγραμμα βάσει του οποίου η επικράτεια χωρίζεται, πλέον, σε δύο ζώνες αντί για τέσσερις: Επιτήρησης και Αυξημένου Κινδύνου.

Στην πρώτη εντάσσονται όλοι οι νομοί που μέχρι τώρα παρουσίαζαν σχετικά λίγα κρούσματα, αυτοί δηλαδή που μέχρι σήμερα είναι στο «πράσινο» και το «κίτρινο». Εκεί θα ισχύουν τα γνωστά μέτρα, κάποια από τα οποία διευρύνονται. Και είναι τα εξής:

Χρήση μάσκας παντού, σε εσωτερικούς και εξωτερικούς χώρους. Περιορισμός της κυκλοφορίας από τις 12:00 το βράδυ έως τις 5:00 το πρωί. Εφαρμογή τηλε-εργασίας 50% σε δημόσιο και ιδιωτικό τομέα. Και πλήρης τηλε-εκπαίδευση στα πανεπιστήμια. Όχι συναθροίσεις. Και, βέβαια, πάντα αποστάσεις και προσωπική υγιεινή.

Στη ζώνη Αυξημένου Κινδύνου εντάσσονται οι περιοχές που μέχρι σήμερα βρίσκονται όχι μόνο στο «κόκκινο», αλλά και στο «πορτοκαλί». Δηλαδή όλη η Βόρεια Ελλάδα αλλά και η Αττική, από την επόμενη εβδομάδα.

Ειδικά εκεί, στις προηγούμενες ρυθμίσεις προστίθενται και οι ακόλουθες:

Αναστέλλεται η λειτουργία όλων των χώρων εστίασης, πλην της κατ' οίκον διανομής φαγητού και της παραλαβής από το κατάστημα. Το ίδιο θα ισχύει και για τους χώρους ψυχαγωγίας, πολιτισμού και άθλησης: Μπαρ, καφέ, κινηματογράφοι, μουσεία και θέατρα, όπως και κλειστά γυμναστήρια. Σε αντίθεση με την άνοιξη, ωστόσο, δεν απαγορεύονται οι μετακινήσεις εκτός νομού.

Με άλλα λόγια, οι νέοι κανόνες, που θα ισχύσουν από τις 6:00 το πρωί της Τρίτης, επικεντρώνονται στις δύο εστίες που, διαπιστωμένα, ευνοούν τη μετάδοση του ιού: Στη διασκέδαση και την κινητικότητα των πολιτών. Ενώ διατηρούν σε ολόκληρη την επικράτεια τη λειτουργία της βιομηχανίας, του λιανεμπορίου και των σχολείων. Και παραμένουν ανοιχτές υπηρεσίες, όπως τα ξενοδοχεία και τα κομμωτήρια. Γιατί εκεί τα στοιχεία δείχνουν ότι το πρόβλημα ελέγχεται.

Πρόκειται για μία αναγκαία προσαρμογή της άμυνάς μας, καθώς η επίθεση του ιού εκδηλώνεται κατά κύματα. Και εμείς οφείλουμε να προσαρμοζόμαστε εγκαίρως. Σε σύγκριση με την πρώτη φάση, τώρα η κυκλοφορία είναι ελεύθερη, χωρίς την ανάγκη αποστολής μηνυμάτων. Τα καταστήματα λιανικής παραμένουν ανοιχτά, η παραγωγή συνεχίζεται απρόσκοπτα και τα σχολεία λειτουργούν κανονικά.

Για να το πω διαφορετικά, δεν μιλάμε για συνολικό «πάγωμα» της καθημερινότητας. Γιατί θα το επαναλάβω: Ένα καθολικό lockdown αποτελεί το ύστατο βήμα, που θα πλήγωνε την οικονομία και την κοινωνία, ναρκοθετώντας παράλληλα την επόμενη μέρα της χώρας σε πολλούς τομείς.

Είναι μέτρα παρεμφερή με αυτά τα οποία θεσμοθέτησαν η Γαλλία και η Γερμανία, αφού όμως χτυπήθηκαν, προηγουμένως, από δεκάδες χιλιάδες κρούσματα. Και εδώ τα εφαρμόζουμε νωρίτερα, επιμένοντας να αντιμετωπίζουμε τον ιό όσο πιο γρήγορα μπορούμε ώστε να έχουμε εμείς, πάντα, την πρωτοβουλία των κινήσεων.

Το ολοκληρωμένο σχέδιό μας για τον Νοέμβριο θα παρουσιαστεί αναλυτικά από τους αρμόδιους Υπουργούς. Και μαζί του, ένα έκτακτο πρόγραμμα στήριξης εργαζόμενων και επιχειρήσεων, που θα δοκιμαστούν από τους νέους περιορισμούς.

Θυμίζω ότι μέχρι σήμερα το κράτος αναπληρώνει τις αμοιβές που χάνονται εξαιτίας της πανδημίας. Συνεχίζει να καλύπτει τις ασφαλιστικές εισφορές όσων χρειάστηκε να απασχοληθούν με μειωμένο ωράριο. Ανέστειλε σχεδόν όλες τις οφειλές. Κι ενίσχυσε τον παραγωγικό ιστό της χώρας με πολλά χρηματοδοτικά εργαλεία.

Το ίδιο θα κάνουμε και τώρα. Η Πολιτεία έχει φροντίσει να διατηρεί αποθέματα, καθώς η κρίση αυτή εκδηλώνεται σε πολλά μέτωπα. Και θα σταθεί και πάλι δίπλα σε όποιους αντιμετωπίσουν προβλήματα τώρα. Με αποζημιώσεις, δάνεια, απαλλαγές και διευκολύνσεις που θα πλησιάσουν το 1,5 δισ.

Γιατί αν η ζωή παραμένει προτεραιότητα, η οικονομία δεν παύει να είναι αυτή που πρέπει να διατηρηθεί ζωντανή για να την υπηρετεί.

Ξέρω ότι τα μέτρα αυτά είναι δύσκολα κυρίως για όσους εργάζονται στην εστίαση, στη διασκέδαση και στον πολιτισμό. Θέλω να ξέρετε ότι, όπως και την περασμένη άνοιξη, θα είμαστε κοντά σας. Κανείς, κανείς δεν θα μείνει απροστάτευτος.

Και, εφόσον τα μέτρα αποδώσουν, θα μπορέσουμε, στις αρχές του Δεκεμβρίου, να ζήσουμε σε ένα ομαλότερο περιβάλλον. Ακόμα πιο ώριμοι και συνειδητοποιημένοι.

Συμπολίτες μου,

Κλείνω όπως άρχισα. Από την πρώτη στιγμή ήθελα να αποφύγω αυτό το μήνυμα. Το απαιτούν, όμως, οι συνθήκες. Οι λέξεις τελειώνουν. Και μαζί τους ελπίζω να τελειώνει και η αμφισβήτηση των πραγματικών δεδομένων.

Σας παρακαλώ, λοιπόν, να αφήσουμε τους επιστήμονες έξω από κάθε αντιπαράθεση. Γιατί αν αμφισβητήσουμε την επάρκειά τους ή, ακόμα χειρότερα, αρχίσουμε να τους κατηγορούμε ότι παίζουν πολιτικά παιχνίδια, τότε πριονίζουμε το κλαδί πάνω στο οποίο καθόμαστε όλοι.

Αν χάσουμε την εμπιστοσύνη μας στους ειδικούς, θα υπακούσουμε πιο εύκολα στα κελεύσματα των εύκολων και απλοϊκών συνθημάτων. Και δεν αναφέρομαι μόνο στους λίγους «ψεκασμένους». Αλλά και σε εκείνους που δικαιολογημένα είναι κουρασμένοι από αυτή την πολύμηνη περιπέτεια.

Η θεμιτή πολιτική κριτική ας περιοριστεί, λοιπόν, στους πολιτικούς. Εξάλλου, πρώτος εγώ αναλαμβάνω την ευθύνη των αποφάσεών μου. Δεν κρύφτηκα στα δύσκολα, δεν θα το κάνω τώρα. Τώρα είναι η ώρα των πράξεων από όλους και από τον καθένα ξεχωριστά.

Η Πολιτεία σήμερα παρουσιάζει το σχέδιό της με στόχο να μείνουμε υγιείς, μέχρι το εμβόλιο να σημάνει το ξημέρωμα μιας νέας, φωτεινής πραγματικότητας. Η στιγμή εκείνη πρέπει να μας βρει όρθιους και ενωμένους. Έτοιμους να ξεπεράσουμε κι αυτή την εθνική δοκιμασία, όπως μόνο εμείς οι Έλληνες ξέρουμε. Το μπορούμε και θα το κάνουμε.